

नेपालको पहिलो बौद्ध मार्थिक आनन्दभूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३५ बाँक द सकिमिला पुऱ्ही

परियति धर्म-कप समुद्घाटन गर्नुदै:
आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महाविर

लुम्बिनी गौतमी विहारका सहभागी विद्यार्थीहरू:
२५५१ औं परियति धर्म-कप गौरवकासाथ उचाल्दै

माइतिघर मण्डलामा नेपाली भिक्षुहरूद्वारा प्रदर्शन

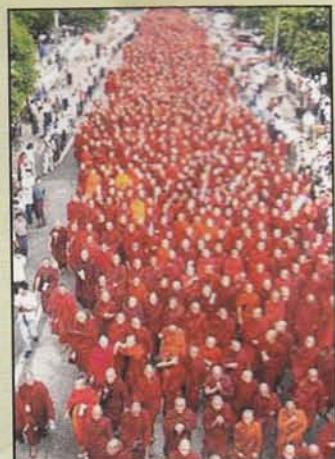
बर्मा देशमा भिक्षुहरूबाट जारी आन्दोलनलाई निर्ममतापूर्वक जवरजस्ती दबाइयो त्यसलाई भत्सना गर्दै बर्मेली भिक्षुहरूबाट जुन प्रेरणादायी काम भएको छ, त्यसलाई ऐक्यबद्धता जनाउदै नेपाल-बर्मा मैत्री संघ र अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार संगठन एम्नेस्टी इन्टरनेशनलको संयुक्त आयोजनामा २०६४ असोज १४ गते सोमवार काठमाडौंस्थित माइतिघर मण्डलामा शान्ति प्रदर्शन गर्नुका साथै नेपालस्थित बर्मेली दूतावासमा नेपाली भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिक तथा उपासका उपासिकाहरूको सहभागितामा ज्ञापनपत्र बुझाई धार्मिक एवं मानवीय ऐकेबद्धता जनाउने कार्य सम्पन्न भएको छ।

सो कार्यक्रममा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर, गुम्बा व्यवस्था समितिका अध्यक्ष खेन्पो डुवाड वशेर लामाको समेत उपस्थिति रहेको थियो। त्यतिबेला भिक्षु कोण्डन्यले बर्माका आर्मी जुन्ता सरकारलाई तत्काल भिक्षुहरूको रिहाइ, अमानवीय तरिकाले भइरहेको हिंसात्मक कार्य रोक्नुपर्ने, बौद्ध बाहुल्यता भएको मुलुकमा भिक्षुहरूमाथि भएका दमन रोक्नुपर्ने भनी अनुरोध गर्नुभएको थियो। साथै एम्नेस्टी इन्टरनेशनलले पनि तत्काल नोबेल शान्ति पुरस्कारका विजेता आङ्ग साङ्ग सुकिको रिहा गर्न जुन्ता सरकारलाई अनुरोध गरेका छन्।

सो कार्यक्रममा विभिन्न पत्रकारहरूलाई त्यहाँ भएका दमनहरूका बारेमा जानकारी दिइयो भने मण्डलाबाट हरिहरभवनसम्म शान्ति पदयात्रा गरी बर्मेली दूतावासमा बुझाइएको ज्ञापनपत्रमा जुन्ता आर्मी सरकारले आन्दोलनमा उत्रेका भिक्षुहरूलाई निर्मम तरिकाले दबाउने कार्य गरेकोले त्यसको घोर भत्सना गर्दै बर्मामा तत्काल प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना गर्न अनुरोध गरिएको थियो। करिव १००० जना भिक्षु, अनागारिका र उपासकउपासिका, स्वतन्त्र नागरिक तथा एम्नेस्टी इन्टरनेशनलका सदस्यहरूको उल्लेख्य उपस्थिति रहेको थियो।

भक्तपुरमा पनि प्रदर्शन

भक्तपुर बौद्ध संघ, मैत्री युवा संघ, भक्तपुर बौद्ध सम्पदा संघ, मुनि विहार, बौद्ध समकृत विहारलगायत विभिन्न बौद्ध संस्थाहरू मिली जुन्ता सरकारिवरुद्ध प्रदर्शन गरेका छन्। असोज १८ गते शुक्रवार सम्पन्न सो कार्यक्रममा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्य, बौद्ध अध्ययन विभाग, त्रिविका प्रमुख डा. नरेशमान वज्राचार्यलगायत उपस्थित संस्थाका प्रतिनिधिहरूले आ-आफ्ना मन्तव्य दिएका थिए। श्रोतका अनुसार ती संस्थाले बर्मेली भिक्षुहरूप्रति गरिएको अमानवीय व्यवहार बन्द गर्न बर्मेली दूतावासमा ज्ञापन पत्र बुझाएको थियो।

स्यानमारमा प्रदर्शन

आनन्दभूमि

२०६४ सकिमिला पुन्ही - मसिर पूर्णिमा वर्ष ३५ अङ्क ८
बु.सं. २५५१

The Ananda Bhoomi (Year 35, Vol.8)
A Buddhist Monthly : Nov/Dec 2007

प्रमुख सल्लाहकार:
भिक्षु कुमार काशयप महास्थाविर (अध्यक्ष, आ.कु.वि.गुठी)

सल्लाहकार:
भिक्षु धर्ममूर्ति (सचिव, आ.कु.वि.गुठी)

व्यवस्थापकहरू:
भिक्षु पञ्चारत्न, भिक्षु अस्तिजि, भिक्षु सरणकर
आनन्द कुटी विहार, ४२७९४२०

व्यवस्थापन सहयोगी:
सुधीर
जुजुभाई तुलाधर (कालोपुल), संघरत्न शाक्य (फसिकेब)

सम्पादन सहयोगी:
भिक्षु जनक (विश्व शान्ति विहार, ४४८२९८४)

आवरण सज्जा:
फल समान शाक्य, उकुबहाल (यतालिवि)

भित्री सज्जा:
रवि, धर्मदूत, सुरेन्द्रकुमार, रामकृष्ण

लेखा व्यवस्थापन:
सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

सम्पादक/प्रकाशन संयोजक:
कोण्डन्य

बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२

वितरणार्थ सहयोगीहरू:
बुद्धजयन्ती समारोह समिति (सीधी), भिक्षु मैत्री महास्थाविर (लुम्बिनी),
भिक्षु बोधज्ञान, भिक्षु पदम, हरिगोपाल महर्जन, श्रावणेर उदेन, अ. इन्द्रावती,
सत्यना शाक्य, सुश्री वीणा कंसाकार, सुश्री शकन्तला प्रधान,
सुवर्णमुनि शाक्य (भैरहवा), नरेश वज्राचार्य, विद्यादेवी शाक्य (बुटवल),
याम शाक्य (वेणी), सर्जु वज्राचार्य (पाल्पा), उत्तममान बुद्धाचार्य (पोखरा),
कृष्णप्रसाद शाक्य (बागलुङ), विजय गुण्ड (लमजुङ),
शेखर शाक्य (नारायणगढ़)।

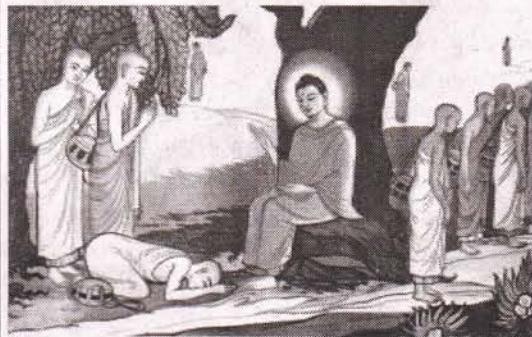
मुद्रण:
न्यू नेपाल प्रेस - ४२५९०३२, ४४३४८५०

प्रकाशक:
आनन्दकुटी विहार गुठी
आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोन: ४२७९४२०
का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हु.नि.द.नं. ७/०६९/६२

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. १५/-

बुद्धवचनामृत

उत्तिटठे नप्पमज्जेय्य-धम्मं सुचरितं चरे ।
धम्मचारी सुखं सेति-अस्मि लोके परम्हि च ।

उठ प्रमादि नहोऊ, सद्धर्मको आचरण
गर, धार्मिक पुरुषहरू इहलोक परलोक दुवैमा
सुखपूर्वक जीवन बिताउँछन् ।

किछ्छो मनुस्सपटिलाभो-किछ्छा मच्चान जीवितं
किछ्छं सद्धम्मसवणं-किछ्छो बुद्धानं उप्पादो ।

मनुष्य योनीमा जन्म लिनु दुर्लभ छ, जन्मेर
पनि जीवित रहनु कठिन छ । जीवित रहेपनि धर्म
श्रवण गर्नु कठीन छ औ बुद्धको जन्म हुनु पनि
दुर्लभ छ ।

- धम्मपद

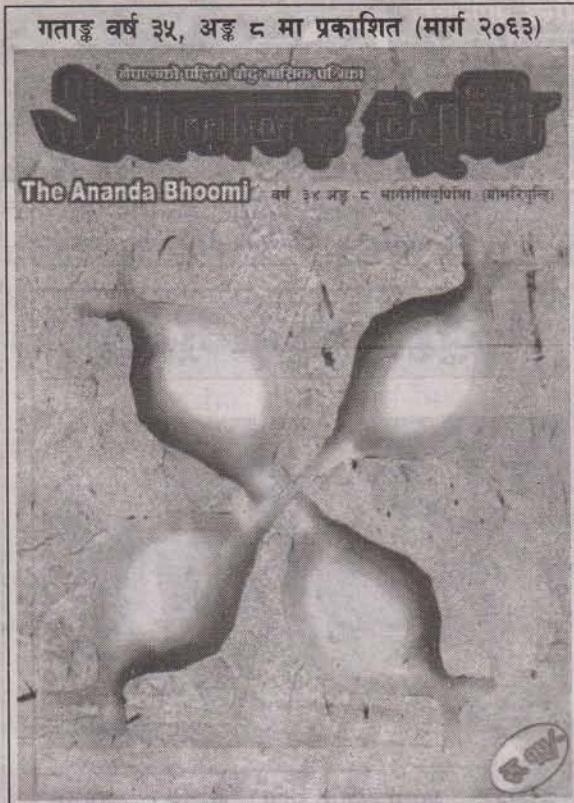
सम्पर्क कायांलय:

आनन्द भूमि

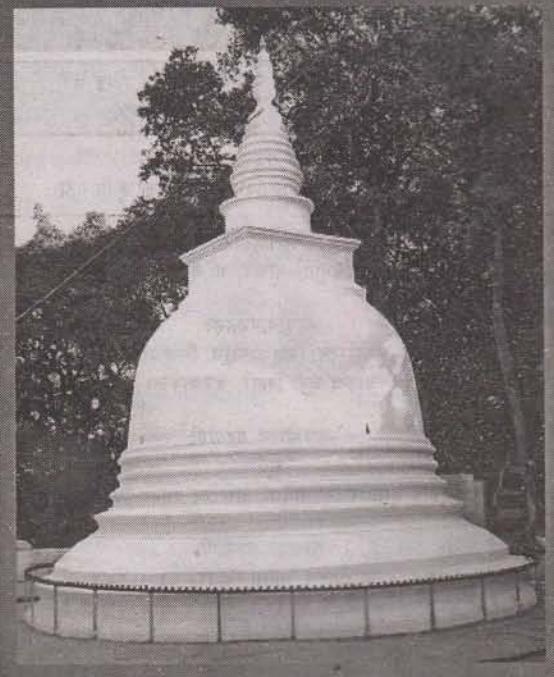
आनन्द कुटी विहार गुठी, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोन: ४२७९४२० E-mail: anandakutibihar@ntc.net.np

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गराउ ।

समस्त ग्राहक महानुभावहरूमा
ने सं. ११२८ को हार्दिक शुभ-कामना

विषय-सूचि

१. सम्पादकीय	३
२. म्यानमारमा बौद्ध भिक्षुहरूको प्रजातान्त्रिक आन्दोलन	५
३. त्रिपिटक र अभिधम्म	७
४. विहार विहारमा कथिनउत्सव	९
५. बुद्धधर्मको परिप्रेक्ष्यमा आधुनिकतावाद	१०
६. वर्तमान नेपाली भिक्षुसंघ : एक लघु दृष्टि	१३
७. उपादान संयुक्तिसंगै जाने...	१७
८. प्रथम चिन्तन विप्लवी र समाज विप्लवीको रूपमा	१८
९. परियति धर्म-कप लुम्बिनीलाई	२०
१०. ने.बौ.प. शिक्षाको वार्षिक प्रतिवेदन-२००४	२२
११. भिक्षु अमृतानन्द छाग् स्मृति	२५
१२. Your Question : My Answer	२७
१३. बौद्ध गतिविधि	२९
१४. प्रवर्जित दीपको संरक्षण गर्नु सबैको दायित्व हो	३२

सम्पादकीय

उत्सवमय कथिन-कथिनमय नै होस् तर

गत पूर्णिमाका दिनदेखि विहारविहारमा उत्सवमय वातावरणमा चल्दै आइरहेको कथिन-उत्सव सम्पन्न हुँदैछ। कथिन उत्सवको आफै निदान-इतिहास, महत्व र विशेषताका कारण आज यसले यौटा संस्कृतिको स्वरूप धारण गरिसकेको छ। विनयग्रन्थअनुसार बुद्धको समयमा यातायात असुविधा तथा वर्षायामको कारणले उत्पन्न हुने जीवहरूको उपधात हुने अपवादबाट बच्न, वर्षाले रुक्षी हुने रोगबाट मुक्त हुन, धर्मको गहिरो अध्ययन-अध्यापन, ध्यानाभ्यास, आध्यात्मिक-मानसिक चिन्तनको विकासकासाथै श्रद्धालु अनुयायी उपासकउपासिकाहरूले पनि धर्मश्रवण गरी ज्ञानलाभ गर्दैन् भन्ने रचनात्मक अवधारणाको विकसितरूप स्वरूप 'वर्षावास' को विधान भएको हो भन्ने पक्षलाई नकार्न सकिदैन। यसरी नै एउटै विहारमा तीन महिनासम्म अक्षुण्ण रूपमा निवासगरी धर्मको अभ्यास गर्ने भिक्षुहरूका लागि सुविधा र विनय-नियमको दृष्टिकोणबाट केही छुटकाराको व्यवस्थाका लागि स्वयं बुद्धकै विवामान अवस्थामै प्रचलनमा देखिएको सांस्कृतिक विधान हो- कथिन चीवर दान।

'कथिन वा कठिन' लाई सर्वसाधारणले धेरै गाहो वा कठिनकै रूपमा जानिरहेका छन्। वास्तवमा निश्चित नियमको दायरभित्र रहेर विनय-नियमपूर्वक मात्र सम्पन्न गर्नसकिने भएर 'कथिन' भनिएको हो। तर अहिले यसमा विस्तारै परिवर्तन भनौं या कथिन उत्सवलाई उत्सवमै मात्र सीमित गर्ने सोचतर्फ उन्मुख भएको देखिनु निश्चय पनि राम्रो लक्षण होइन। यसो हुँदैगामा परम्परागत रूपमा चल्दै आएको संस्कृति र हामीले परम्परावाद तथा कर्मकाण्डरहित संस्कृति भनी गर्व गरेको संस्कृतिमा के नै भिन्नता रहन्छ र ? यसमा बेलमा हाम्रो ध्यान जानु जरुरी छ। अन्यथा हामी पनि विहारमा भीड मात्र जम्मा गर्ने संस्कृतिरूपको धकेलिन पुग्छौं।

'कथिनोत्सव' मान्नु विहार र भिक्षुहरूका लागि प्रतिष्ठा र गर्वको विषयको रूपमा परिणत हुँदैजान्छ भन्ने यसले विकृतिलाई पनि एकपछि अर्को गर्दै निम्न्याउने कुरालाई नकार्न सकिदैन। 'कथिन उत्सव' निश्चित नियम र परिधिभित्र आबद्धभई सश्रद्धाले गर्ने धार्मिक कार्य हो भन्ने यसको विपरित प्रतिस्पर्धा र बाह्य प्रदर्शनमा यसलाई ढाल्दै जाने जुन मानसिकताले विस्तार हुने अवसर पाउदै गएको छ, यसलाई दूरगामी रूपमा राम्रो पक्ष कसरी मान्ने ? 'कथिन चीवर' लाई आकाशबाट अवतरितभै भनिएको कुरा आज धर्मग्रन्थमै सीमित भई करै कथा जस्तै नहोस्। सम्बन्धित पक्ष सबै यसलाई प्रतिष्ठा र गौरवको विषय ठानेर यसरी हुन्छ धेरै भन्ने, अनागारिका उपासकउपासिकाहरूको भीडभाड र सहभागिता गराई हाम्रोमा यतिले खाए, यतिले दान दिए, यतिका भीड जम्मा भए, अरूपमाभन्दा बढी दानकार्य भए..... आवश्यक भनौं या अनावश्यक भनौं यस्ता भ्रमपूर्ण गर्व र प्रतिष्ठालाई भयाली पिट्ने कार्य हुँदै नहुने गरेका चाहिं होइनन्। यस उत्सवको लागि बढी खर्चालु प्रवृत्ति भयागिदै जानुमा परिणाम कस्तो होला ? यो पनि विचारनीय पक्षनै हुन्।

दान-प्रदान गर्ने स्थलको दृश्यलाई सम्भिक्ता श्रद्धेय भन्तेहरू आफ्ना उपासकोपासिकाहरूलाई शिष्ट, सौम्य, अनुशासित ढंगमा दान-प्रदान गर्न घाँटी सुकाई-सुकाई माइकमा चिच्याइरहेका हुन्छन्, तर खै क-कस्को कानमा गुञ्जिए होलान् र त्यस्ताई धारण गर्नपछि भनी कतिले नै सोचे होलान्। बरु यस्को विपरित दानप्रदान गर्न घम्साघम्सी तवरमा ब्रैचेटिने ठेलेगरी दान गर्दैन्, जतिबेला अशक्त र बृद्धबृद्धाहरू मारमा पर्छन्, परिणामतः त्यहाँ त्यागको अनुभूतिको बदलामा द्वेषको भाव श्रृजना हुनपुग्छ, जसले गर्दा त्यो पवित्र स्थलको पवित्रकार्य र गन्तव्यबाट विमुख अवस्थामा धकेलिरहेको हुन्छ। भलै अहिले त दानदातव्य दिने कुरामा हूल भीडभाड भएको छ भने भोलि लिनेहरूकाबीच पनि यस्तै होडवाजीको अवस्था श्रृजना भएमा नि ! कल्पना र विन्तन गर्दैनै हामीलाई यसले अवश्यपनि सुखानुभूति दिईन। अनुशासनको विषय नै यस्तो हुँदौरहेछ कि भनाई र लेखाईमा जिति सहज भएपनि गराई र कार्यरूपमा देखिनु कठिन हुँदौरहेछ। जे होस् आफ्ना अनुयायीहरूलाई सौम्य तरिकामा सार्वजनिक स्थलमा कसरी विधिव्यवहार गरीनुपर्छ भनी सिकाउने कामकर्तव्य गुरुहरूकै हो। यसो नभइदिंदा दुवैपक्षलाई सुखानुभव नहुन सक्छ, जे होस् आज विशेषतः काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर र काश्मे प्रायः प्रत्येक विहारहरूमा कथिनोत्सव धुमधामसँग मनाउने प्रथा बस्दै गएकोछ। कथिनोत्सव नैपालमा थेरवाद बुद्धधर्मको एउटा चारित्रिक परम्परा भनौं वा संस्कृतिको रूपमा अगाडि बढ्ने क्रम जारी छ। यसरी हुँदै आएको कथिनोत्सवलाई हामीले रचनात्मक विकासको रूपमा अगाडि बढाउनेतर्फ सचेतता अपनाउनुपर्ने देखिन्छ। हामीले यसलाई परम्परागत वर्षेती जात्रा-पर्वकै संस्कृतिको रूपमा मात्र नभई ज्ञानवर्द्धक एवं चारित्रिक र आध्यात्मिक ज्ञान अभिवृद्धि गर्ने, मानसिक सुखशान्ति विकास गर्नेतर्फ केन्द्रित गर्न श्रद्धेय भिक्षुहरूबाट पनि रचनात्मक पहल हुँदै जानसके सुपरिणामका लागि उर्जा मिल्नेजाने कुरामा दुईमत हुनै सक्दैन।

त्यसो त हाल कथिनोत्सव थेरवाद बुद्धशासनमा एउटा वार्षिक पर्वकै रूपमा स्थापित हुँदैजाने कुरा स्पष्ट छ, तर यसलाई बुद्धशासनिक तवरमा अगाडि बढाउनेतर्फ प्राथमिक रूपमा विशेषतः श्रद्धेय भिक्षुसंघकै पहलमा मात्र सम्भव हुनेहुन्छ। यसरी उपासकोपासिकाहरूलाई शासनिक रूपमा अगाडि बढाई कथिनोत्सव पर्वलाई सही दिशातर्फ मोडिडै लानसके अभवदी विनय-नियमबद्ध तरिकामा आबद्ध गराई मौलिक उद्देश्य प्राप्तितर्फ निरन्तरता दिईजान सकिने हुन्छ। यसको लागि प्रचार-प्रसारको कडीलाई सही दिशातर्फ मोडिन "प्रचार-प्रसारकहरू भ्यालको चुक्लरूपी सजगता एवं सचेतताबाट विमुख हुनुहुँदै। अन्यथा विकृतरूपी हावाले कोठाभित्र बलिरहेको दियोलाई नकारात्मक प्रभाव पाईन भनी कसरी भन्ने ?" - यो अनुभूति अवास्तविकता हौँदैन। कतै अरुलाई पनि यस्तै भइरहेछ कि ! ?

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका आनन्द भूमिलाई निरन्तरता दिनका लागि सबै शुभेच्छुकहरूमा हार्दिक अनुरोध

विगत ३५ वर्षदेखि आनन्द कुटी विहार गुठीद्वारा प्रत्येक पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा प्रकाशन हुई आइरहेको नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्द भूमिलाई निरन्तरता दिन सबैको अपेक्षा राख्दछ । केही समस्याका कारण भएपै एकवर्ष भयो (वर्ष ३५, अंक ८ सम्म प्रकाशित) यस आनन्द भूमि पाठहरूसामू प्रकाशन हुन नपाएको, अब उप्रान्त त्यसो कहिल्यै नहोस् भन्ने सबैको आकांक्षा रहेको छ । आनन्द भूमि : म, तपाईं, हामी सबैको बौद्ध मासिक हो । त्यसैले यसलाई फलाउन फुलाउन सम्बद्ध पक्ष सबैको दायित्व हो भन्ने सम्भवितभी सकारात्मक एवं रचनात्मक सहयोग प्राप्त हुनसके आनन्द भूमिलाई निरन्तरता दिन सकिने हुन्छ भने यो सबैका लागि प्रतिष्ठाको विषय समेत हुनसक्छ ।

त्यसैले :

- आनन्द भूमिलाई यसरी सहयोग गरौँ :

- यहाँहरूबाट सब्दो कुनैपनि सहयोग गर्नुहोस्
- लेखक वर्गले बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृत एवं दर्शन, साहित्य र इतिहास, धार्मिक तथा सामाजिक परिवर्तन विषयक जानकारीमूलक, खोजअनुसन्धानमूलक, सृजनात्मक लेख, रचना, कथा, निबन्ध, कविता आदि पठाउँ (प्रकाशित लेखरचनासम्बन्धी जिम्मेवारी स्वयं सम्बद्ध लेखककै हुनेछ ।)
- सल्लाह, सुझाव तथा रचनात्मक प्रतिक्रियादारा सूचित गरौँ
- निरन्तर सम्पर्कमा रही आपसी सहयोगी वातावरणलाई चुष्टता दिअौ
- वार्षिक ग्राहक भएर, अरुलाई ग्राहक बनाउने र ग्राहक हुन प्रेरित गरौँ
- आआफ्ना क्षेत्रहरूमा हुने भएगरेका गतिविधिलाई समयमै फोन, फ्याक्स, पत्राचार, ईमेलबाट जानकारी गराएर
- उद्योगपति तथा व्यापारी वर्गबाट आफ्नो व्यवसायसँग सम्बन्धित विज्ञापन उपलब्ध गर्न अग्रसर होअौ
- श्रद्धालुहरूबाट शुभकामना, श्रद्धाङ्गेली तथा अन्य विशेष उपलक्ष्यका अवसर पारी विज्ञापन उपलब्ध गराओ

सम्पर्क :

आनन्द भूमि

आनन्द कुटी विहार गुठी

पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं । फोन: ४२७१४२०, E-mail : anandakutibihar@ntc.net.np

लेख, रचना, समाचारका लागि यसेमा पनि सम्पर्क गर्न सकिने :

बौद्ध विहार भूकुटीमण्डप

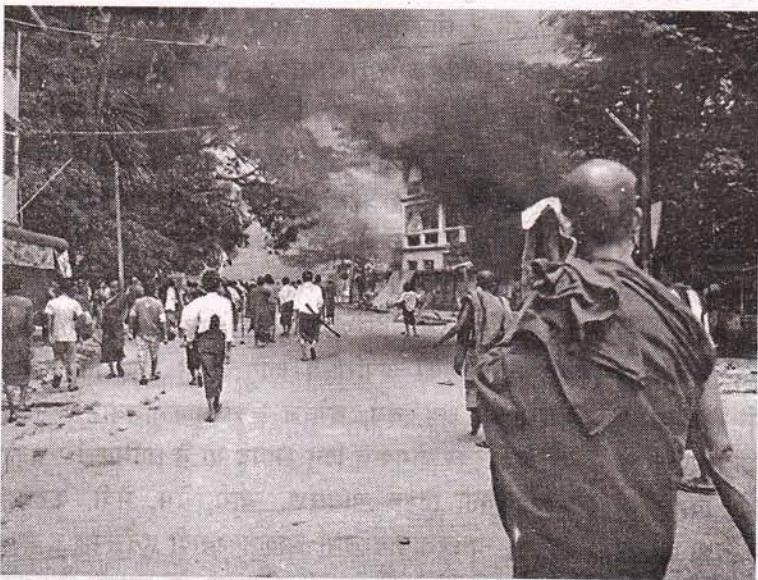
पो.ब.नं. ९९३, काठमाडौं । फोन: ४२२६७०२, E-mail : sukhi@ntc.net.np

स्यान्मारमा बौद्ध भिक्षुहरूको प्रजातान्त्रिक आन्दोलन

■ भिक्षु आनन्द

स्यान्मारमा प्रजातान्त्रिक आन्दोलन पुनः एकपटक चर्केको छ । स्मरणीय छ १९८८ मा पनि यस्तैखाले प्रजातान्त्रिक आन्दोलन चर्केको थियो जुन त्यहाँको जून्ता सैनिक सरकारले निर्ममढंगाले दबाइएको थियो । स्यान्मारको प्रजातान्त्रिक आन्दोलनको विशेषता यो छ कि आन्दोलको नेतृत्वपक्ष राजनैतिक पार्टी वा नेताहरू नभइ अध्यात्मिक जीवन विताउने बौद्ध भिक्षुहरू हुन् ।

स्यान्मार एशियाको थेरवादी परम्पराको (बुद्ध वचनलाई मौलिक आधार मान्ने) एक बौद्ध देश हो । अन्य थेरवादी बौद्ध देशहरू जस्तै श्रीलंका, थाइल्याण्ड, लाओस, कम्बोडिया, भियतनामभन्दा थेरवादी बुद्धधर्म विशुद्ध रूपमा अभ्यास र अनुशरण गर्ने र विपश्यना ध्यान आदि ध्यानलाई बौद्ध जीवन पद्धतिको रूपमा अङ्गाले बौद्ध देशको रूपमा अन्य बौद्ध देशहरूबीच प्रसिद्ध छ ।

संसारमा विभिन्न कुनाबाट विपश्यना ध्यानाभ्यासको लागि बौद्ध अबौद्ध साधारण पर्यटक व्यक्तिहरू स्यान्मार जाने चलन अद्यपि कायम छ । नेपालका जेष्ठ भिक्षु अनागारिकाहरू धेरैजसो बर्मामा बौद्ध अध्ययन गरी फर्केका छन् ।

तर विडम्बना विशुद्ध बौद्ध देश, जहाँ बौद्धको मैत्री र करुणाको मानवतावादी जीवन पद्धति छ । जनता अत्यन्तै सरल र सीधासाधा र अध्यात्मिक छन् । सबैको एउटैखाले पहिरन, जुत्ता र दैनिक उठबस, विहानदेखि नै विहार र ध्यानकेन्द्रमा केन्द्रित जीवन विताइरहेका हुन्छन् । त्यहाँ अधिकांश जनता बुद्धधर्म र दर्शन त्यक्तिकै ज्ञाता हुन्छन् जस्ति बौद्ध भिक्षुहरू । म आफै पनि दुई पटक भ्रमण गरिसकेकोले बर्मली धर्म, संस्कृति र जीवनपद्धति मैले नजिकैदेखि अध्ययन र अनुभव गर्न पाएको छु । एउटा घट्टलाग्दो अनुभव बैकक शहरको अत्याधुनिक सुविधाको भरिपूर्ण फिलीमिली भौतिक संसार हेरेर त्यहाँबाट प्लेन चढेर जब स्यान्मारको याङ्गुन विमानस्थल अवतरण भइ देशभित्र यात्रा गर्दू तब आकाश पातालको फरक पाउन सकिन्छ । याङ्गुन विमानस्थल पुगेको बेलादेखि नै मनमा कताकता त्यहाँका वरिपरिको शान्त निश्चल वातावरणले प्रभाव पारिसकेको हुन्छ । एकदमै अध्यात्मिक वातावरण मन आनन्द हुने वातावरण पाउँछौं । यसको रहस्य बुझदा, त्यहाँका प्रत्येक जनता र बौद्ध विहारमा हुने अध्यात्मिक धर्माभ्यास र ध्यानाभ्यासको वातावरणीय प्रभाव हो । बर्मली जनताको अध्यात्मिक मानसिकता र जीवन पद्धतिले परिवार को वातावरणलाई समेत प्रभाव पारेको तथ्य स्पष्ट हुन्छ ।

तर दुःखलाग्दो कुरा यस्तो अध्यात्मिक देश विगत २५ वर्षदेखि (१९६६) तानाशाही जून्ता सैनिक सरकारको चपेटामा परिरहेको छ । बर्मामा प्रजातन्त्र आन्दोलनको प्रणेता वर्तमान प्रजातान्त्रिक आन्दोलनकी नेतृ आडसाड सुकीको पिता थिए । तर एक पटक विदेश भ्रमणबाट फर्केको बेला विमानस्थलमै आडसाड सुकीको पितालाई हिरासतमा

लिई सैनिक शासन लागू गरेको थियो । सुकीको पिताको मृत्युपछि प्रजातन्त्र पुनर्वहालीका लागि विगत १९ वर्षदेखि आडसाड सुकी संघर्षरत छिन् । बर्मामा सम्पन्न चुनावमा भारी बहुमत लिई विजय हासिल गरेतापनि त्यहाँको जुन्ता सरकारले सुकीलाई प्रजातान्त्रिक पद्धतिअनुरूप शासनसत्ता चलाउन दिनुको सट्टा आफै घरमा नजर बन्दमा राखी सैनिक शासन नै कायम

राखे । त्यहाँदेखि अहिलेसम्म सुकी साधारण नागरिकलाई पाउने हक र स्वतन्त्रताबाट समेत बच्चित भई विगत १९ वर्षदेखि नजरबन्दमा परी आन्दोलन गर्दैछिन् । यस आन्दोलनमा बर्माका सम्पूर्ण जनता र बौद्ध भिक्षुहरू पनि समर्थन र सहभागिता जनाउँदै आइरहेका छन् ।

म्यान्मारको आन्दोलन सफल

पार्न जनता जाग्नुभन्दा प्रभावकारी भूमिका सम्पूर्ण जनतालाई अध्यात्मिक धार्मिक, साँस्कृतिक तथा शैक्षिक नेतृत्व दिने बौद्ध भिक्षुहरूको जागरण र नेतृत्व विशाल प्रभावकारी र सशक्त देखिन्छ । यो स्वभाविक पनि हो, जब उनीहरू विशुद्ध अध्यात्मिक नेतृत्व दिई आइरहेका छन् । यस्ता धर्मगुरुको जागरणमूलक नेतृत्व र निर्देशनहरू अत्यन्तै प्रभावकारी, सबेदनशील र मार्मिक हुन्छन् । किनभने एकजना साधारण गृहस्थी नेताले भाषण गर्नु नेतृत्व गर्नु र अगुवाइ गर्नुभन्दा विशुद्ध अध्यात्मिक गुरुहरूको नेतृत्वमा प्रभावकारि ता बढी हुन्छ । उहाँहरूको बोली, वचन र व्यवहार तथा अध्यात्मिक जीवन पद्धति नै त्यसको मूलधार हो । हो बर्मामा बौद्ध भिक्षुहरू र सामान्य जनताबीच नड र मासुको सम्बन्ध छ । बौद्ध विहार र गाउँबीच त्यक्तिकै आत्मीय सम्बन्ध । जनताको प्रत्येक धार्मिक, साँस्कृतिक तथा दैनिक अध्यात्मिक आवश्कता बौद्ध भिक्षुहरू तथा बौद्ध विहारबाट सम्पन्न भइरहेका हुन्छन् । बौद्ध भिक्षुहरू तथा विहार हरूको रेखदेख, सञ्चालन, भोजन व्यवस्था गृहस्थ दाताहरूबाट सम्पन्न हुन्छन् । यसरी बौद्ध भिक्षुहरू र गृहस्थ जनताबीच सदियौदेखिको अकाट्य सम्बन्ध र अगाढ सम्बन्ध देखि सकिन्छ । यदि बौद्ध भिक्षुहरूले अस्वीकार गरेमा दातापक्षको कुनै पनि धार्मिक आवश्यकता सम्पन्न र सफल पार्न नसक्ने अवस्था बर्मामा छ । अतः यही

कारणले होला बर्मामा बौद्ध भिक्षुहरू सडकमा नउत्रेसम्म र आन्दोलनमा नहोमिएसम्म त्यहाँ जनता आन्दोलनमा उत्रिनुको औचित्य र प्रभावकारिता रहन सक्दैन् ।

यहाँनिर बर्माको मात्र होइन, श्रीलंका, थाइल्याण्ड वा अन्य बौद्ध धर्माधिक देशको पनि इतिहासमा हेर्दा जबजब नेतृत्वको भूमिका निभाएकै हुन्छ र परिणामतः ती आन्दोलनहरू सफल भएको पनि देखि सक्छौं ।

बर्मामा बौद्ध भिक्षुहरूको जुनखाले प्रजातान्त्रिक आन्दोलनको लागि नेतृत्वदायी भूमिका रहेको छ सायद यो अन्य देशका

अध्यात्मिक धार्मिक गुरुहरूका लागि पनि एक प्रकारको आदर्श बन्न सक्छ आ-आफ्नो देशमा राजनैतिक संकटबाट देशलाई मुक्ति दिलाउन, जनतालाई अग्रगामी नेतृत्व दिलाउन र लोकतान्त्रिक प्रजातान्त्रिक सफलता पाउन । किनभने धार्मिक संघसंस्था र अध्यात्मिक व्यक्तिहरू, जीवनशैलीले भिन्न भए पनि कुनै पनि देशको समाज, संस्कृतिको उपज तथा अभिन्न अंग हुन् । बौद्ध होस् या हिन्दू या अन्य कुनै धार्मिक व्यक्तिहरू/गुरुहरू पनि त्यही देशको नागरिक भएकोले नागरिकको हैसियतले पनि देशको समाज, आर्थिक, राजनैतिक संकटप्रस्त परिस्थितिमा मैनधारण गर्नु परिस्थितिसँग विरोधी हुनु हो । अतः धार्मिक वा अन्य सबै नागरिकको अपरिहार्य दायित्व यो हुन्छ कि सबैले आ-आफ्नो क्षेत्र, वर्ग, समाज तथा पृष्ठभूमिबाट कुनै न कुनै प्रकारको योगदान दिनु शायद यो नै धार्मिक शिक्षाको एउटा पाटो विश्व साधारण, न्याय, प्रेम, मैत्री, करुणा, शान्ति, मानवतावाद तथा लोकतन्त्रवादी हुनसक्छ ।

अतः हामी नेपाली जनताले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट नैतिक, वैचारिक तथा भौतिक समर्थन जुटाओं कि म्यान्मारमा प्रजातन्त्र र लोकतन्त्र बहालीको लागि संघर्षरत बौद्ध भिक्षुहरूको जीवन बलिदानरूपि निःस्वार्थ तथा महान् आन्दोलनप्रति हृदयंगम गरी समर्थन जुटाओं । ○ (लेखक अन्तरिम व्यवस्थापिका सदस्य हुनुहुन्छ ॥)

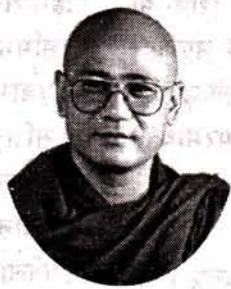

त्रिपिटक र अभिधर्म

■ भिक्षु सुशील

धर्म र विनयको संग्रह :

एक समय आयुष्मान् (भिक्षु) महाकाश्यप पाँच सय भिक्षुहरूका साथ पावाबाट कुशीनगरतर्फ गइरहनु भएको थियो । बाटोमा उहाँको एक आजीवक (अन्य धर्मका अनुयायी साथ) लाई देख्नुभएपछि

“आवुसो ! के तपाइँ हाम्रा शास्ता (गुरु) लाई चिन्नुहुन्छ ?” भनी सोधनुभयो । प्रत्युत्तरमा आजीवकले भने- “त्यो मन्दार पुष्प जुन मेरो हातमा छ, त्यहाँबाटै ल्याएको हुँ । श्रमण गौतम एक सप्ताह अधिमात्र महापरिनिर्वाण हुनुभयो ।” यो कुरो सुनेर भिक्षुहरूले शोक गरे । भिक्षु समूहमा संलग्न सुभद्र नामको एक भिक्षुले शोकाकुल भिक्षुहरूलाई यसरी सम्भकाए “आवुसो ! शोक नगर, न रोऊ ! अब हामी मुक्त भयौँ । उहाँ महा श्रमण (तथागत बुद्ध) ले सदैब हामीलाई - तिमीहरूले यस्तो गर्नुपर्छ, तिमीहरूले यस्तो गर्नुहुदैन् भनीरहने गर्दथे । अब जुन काम हामीलाई रुच्छ त्यो गरौला, जुन रुच्दैन् त्यो नगरौला ।” बुद्धेसकालमा प्रव्रजित भएका भिक्षु सुभद्रको त्यस्तो व्यवहार बाट चिन्तित भिक्षु महाकाश्यपले भिक्षु संघसामू तथागत बुद्धले देशना गर्नुभएका ‘धर्म र विनय’ को संग्रह गर्न संगायन (सम्मेलन) को प्रस्ताव राख्नुभयो । सो वर्ष पाँच सय भिक्षुहरू राजगृहमा वर्षावास गरी ‘धर्म र विनय’ को संगायन गरे । यसलाई प्रथम संगायन भन्ने गरे । समयकालमा पछि गएर संग्रहित बुद्धवचनलाई त्रिपिटक भन्ने गरे । बुद्धवचनको पर्याय त्रिपिटक हुनगए ।

त्रिपिटकको अर्थ :

‘पिटक’ शब्दले भाँडो, विभाग वा खण्ड बुझाउँछ । ‘त्रि’ तीनको समूह जनाउँछ । त्यसैले त्रिपिटक शब्दले तीन खण्ड, तीन विभाग वा तीन भाँडो बुझाउँछ । वर्तमान समय त्रिपिटक शब्दले बुद्धधर्मको शिक्षा वा तथागत बुद्धले देशना गर्नुभएको धर्म बुझाउँछ । यस भित्रका तीन विभाग वा तीन खण्ड यी हुन्- सूत्र, विनय र अभिधर्म । सूत्रपिटक अन्तर्गत भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएका धर्मका

वचन संग्रहित छन् । विनयपिटकभित्र बुद्धधर्म अन्तर्गत रही प्रव्रजित जीवन बिताइरहेका भिक्षु-भिक्षुणीहरूले पालना गर्नुपर्ने नियम संग्रह गरिएका छन् । अभिधर्म पिटकमा धर्मका गम्भीर पक्ष संग्रह गरिएका छन् ।

त्रिपिटकको अध्ययन कि गर्ने :

महाकरुणावान् तथागत बुद्धले चार ओघ (काम

ओघ, भव ओघ, दृष्टि ओघ र अविद्या ओघ) बाट मुक्त पार्न धर्मको देशना गर्नुभएको हो । ‘ओघ’ को अर्थ हो अन्धकार त्यसैले काम, भाव, दृष्टि अविद्याको अन्धकारबाटमुक्त हुन त्रिपिटकको अध्ययन गर्ने हो ।

कृन पिटक के हो ?

सम्मुति (सामान्य) र परमत्थ (विशेष वा परम तत्व) का ज्ञाता तथागत बुद्धले आफूलाई भैषज्याचार्य अर्थात् उपचारक भन्नुहुन्यो । उहाँले गर्ने उपचार सामान्य र विशेष प्रकारका हुने गर्थे । कुशल उपचारकले जसरी पथ्यका कुरा गर्ने हो तथागत बुद्धले पनि “यस्तो कार्य गर्नु उचित छ- यस्तो कार्य गर्न उचित छैन्” भन्ने शिक्षा दिनुहुन्यो । जुन-जुन उपदेशले आदेशको रूप लिएका छन् ती सबै विनयपिटकमा संग्रहित छन् । सोहि कारण विनयपिटकलाई “आज्ञा बहुल” भनिएको हो । आज्ञाको अर्थ हो आदेश, अर्थात् यस्तो कार्य गर्नुहुन्छ, यस्तो कार्य गर्नुहुदैन भन्ने सम्बन्धमा दिइएका निर्देशन ।

तथागत बुद्ध आज्ञा दिने कार्यमात्र गर्नुहुन्येन, व्यवहार कौशल्यका सम्बन्धमा पनि बताउने गर्नुहुन्ये । व्यावहारिक जीवनलाई सन्तुलित बनाउने पक्ष हो - आचरण सुधार । आचरण सुधारसँग सम्बन्धित उपदेशहरूको बाहुल्यता सूत्रपिटकमा भएको हुनाले सूत्र पिटकलाई “व्यवहार देशना” भनिएको छ ।

राम्रो आचरण, सन्तुलित जीवन हुदैमा आन्तरिक पक्ष बलवान् हुने नै छ भन्न सकिन्न । बाह्य व्यवहार राम्रो हुदैमा अभ्यन्तरको स्वभाव पनि राम्रो नै हुनेछ भन्न कठिन छ । अभ्यन्तरको पक्ष अर्थात् चित्तको

अवस्था उन्नत बनाउन सारतत्व पहिल्याउन सक्ने क्षमता बनाउनु पर्ने भएकोले सम्मुति (सामान्य) ज्ञान मात्र पर्याप्त हुने हो । सामान्य ज्ञानका साथै परमत्य (विशेष वा परमतत्वसम्बन्धी) ज्ञानको पनि आवश्यक हुने भएकोले विशेष प्रकारको क्षमता वृद्धिका लागि अभिधम्मको उपदेश गर्नुभएको हो । त्यसैले अभिधम्म पिटकलाई “परमार्थको देशना” भनिएको हो ।

कुन पिटकं के भन्छ ?

त्रिपिटकले तीन प्रकारको सन्देश दिन्छ । ती हुन्- संवर-असंवरको सन्देश, दृष्टिसम्बन्धी सन्देश र नाम-रूप परिच्छेदको सन्देश । असंयमित (असंवर) जीवनलाई संयमित (संवर) बनाउन आवश्यक सन्देश विनयपिटकभित्र छ । मिथ्यादृष्टि (दीघनिकाय नामक ग्रन्थअन्तर्गत ब्रह्मजाल सूत्रमा उल्लेखित ६२ प्रकारका दृष्टि) को अवगुण ठम्याइ सम्यक् दृष्टिले युक्त हुन आवश्यक ज्ञानको सन्देश सूत्रपिटकमा संग्रहित छ । सामान्य ज्ञानबाट विशेष ज्ञानको अवस्थामा पुग्न नाम (अथ्यात्म) र रूप (भौतिक पक्ष) लाई विभक्त गरी ठम्याउने क्षमता आवश्यक हुन्छ । नाम-रूप परिच्छेदको सन्देश अभिधम्म पिटकमा संग्रहित छ ।

त्रिपिटको गम्भीर पक्षः

त्रिपिटक (सूत्र, विनय र अभिधम्म) चार प्रकारका गम्भीर भावसंग सम्बन्धित छ । ती हुन्- धर्म, अर्थ, देशना र पटिवेद । बुद्धबचन धर्म हो । त्यसले दिइरहेको सन्देश अर्थ हो । जुन कारणले गर्दा तथागत बुद्धले धर्मको सन्देश दिनुभएको हो त्यो देशना हो । जुन लक्ष्यमा पुन्याउनका लागि तथागतले धर्मको उपदेश गर्नुभएको हो सो लक्ष्यमा पुग्न पटिवेद हो ।

अर्कों तरिकाले भन्ने हो भने- धर्म हेतु हो । जुन हेतुले फल प्राप्त गर्न सधाउ पुन्याइएको हुन्छ त्यो अर्थ हो । धर्म र अर्थको सम्बन्धमा दिनुभएको निर्देशन देशना हो । यसलाई अनुलोम-प्रतिलोम, संक्षिप्त-विस्तारमा बताइएका छन् । धर्म (अर्थात् स्वलक्षण) को अविपरित स्वभाव पहिल्याउन सकिएको क्षमताले सम्पन्न सवस्था प्रतिवेद (पटिवेद) हो ।

अभिधम्मको उत्पत्तिः

स्थविरवादी परम्पराअनुसार त्रायस्त्रिंश देवभूमिमा बुद्धत्व प्राप्तिको सात वर्षपछि तथागत बुद्धले तीन महिनासम्म अभिधम्मको देशना गर्नुभएको थियो । देवभूमिमा गर्नुभएको देशनालाई अनवतप्त नहद (दह) मा प्रज्ञामा अग्र आयुष्मान् सारिपुत्रलाई न त विस्तार न त संक्षिप्तमा उपदेश गर्नुभएको थियो । आयुष्मान् शारिपुत्रले यसको व्याख्यासहित उपदेश मतिमान (प्रज्ञावान्) पाँचसय भिक्षुहरूलाई गर्नुभएको थियो । त्यसबेलादेखि सूत्र र विनय समान महत्व दिएर यसको अध्ययन-अध्यापन गर्दैआएका छन् । यसरी तथागत बुद्धबाट आयुष्मान् सारिपुत्र, आयुष्मान् सारिपुत्रबाट पाँचसय अर्हत् भिक्षुहरूले शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि शिष्य परम्पराअनुरूप अध्ययन-अध्यापनको क्रम अधि बढेको हो ।

अभिधम्मको अर्थ र महत्वः

‘अभि’ र ‘धम्म’ को समास रूप हो अभिधम्म । ‘अभि’ शब्दले विशेष वा अतिरिक्त बुझाउँछ । ‘धम्म’ शब्दले परियति धर्म अर्थात् तथागत बुद्धले देशना गर्नुभएको शिक्षा (सिद्धान्तिक पक्ष) बुझाउँछ । धर्म शब्दलाई सूत्रको रूपमा पनि ग्रहण गरिएका छन् । भगवान् बुद्धको वचनअनुसार- ‘यो वो आनन्द ! मया धम्मो च विनयो च देसितो पञ्चतो अर्थात् - आनन्द ! मैले जुन धर्म र विनयको देशना गरेको छुं, त्यो प्रज्ञावानहरूका लागि हो । (यसलाई यसरी पनि भनिएको छ- आनन्द ! मैले जुन धर्म र विनयको देशना गरेको छुं त्यसलाई प्रज्ञावानहरूले बुझ्ने छन्) सोहि कारण यो अभिधम्म जातक र सूत्रको रूपमा देशना गरिएका अन्य उपदेशको दांजोमा विशिष्ट र गम्भीर छ । महायानी आचार्य असंगले अभिधम्मको महत्व बुझाउने क्रममा यस्तो उल्लेख गर्नुभएको छ- निर्वाणलाई समिप त्याइदिने कारणले, धर्मलाई विविध तरिकाबाट वर्गीकरण गरी देखाइएको कारणले, विरोधीको मतलाई निरस्त पारिदिने कार्य गरिएको कारणले, सूत्रमा व्यवस्था गरिएका सिद्धान्तको अनुगमण गरिएको कारणले यो महत्वपूर्ण छ ।

प्रश्न-उत्तरः

अभिधम्म सम्बन्धमा उत्पन्न प्रश्नको समाधान आचार्य बुद्धघोषले यसरी गरेको छ । प्रश्न हुन्- यो

अभिधम्म केबाट प्रभावित छ ? यो कहां परिपक्व भएको हो ? यसलाई कहाँ प्राप्त गरेको ? कहिले प्राप्त गरेको ? कसले प्राप्त गरेको ? यसको खोजी कार्य कहाँ भयो ? खोजी कार्य कहिले भयो ? कसले खोजी कार्य गरेको ? यसलाई देशना गर्ने कार्य कहाँ भयो ? कुन पुद्गलका निमित्त देशना भएको ? के लाभ हेतु देशना भएको ? कसले यसलाई ग्रहण गर्ने छ ? यसलाई कसले धारण गर्ने छ ? को शिक्षित हुनेछ ? यसलाई कसले धारण गर्ने छ ? यो कसको वचन हो ? यसलाई हामीसमक्ष ल्याउने कार्य कसले गरेको ?

समाधान यसरी गरिएका छन्- बोधिको महत्व बुझ्ने श्रद्धा यसबाट प्रभावित छ। पाँच सय पचास जातकमा यो परिपक्व भएको छ। बोधिवृक्षको मूलमा यसलाई प्राप्त गरेको। बैशाख पूर्णिमाको रात्री यसलाई प्राप्त गरेको। सर्वज्ञ बुद्धले प्राप्त गर्नुभएको। बोधि मण्डपमा अन्वेषण कार्य गरेको। रत्न गृहमा बिताइएको सप्ताहमा अन्वेषण गरी प्राप्त गर्नुभएको। सर्वज्ञ बुद्धले अन्वेषण गर्नुभएको। ब्रायस्त्रिंश देवभूमिमा सर्व प्रथम देशना गर्ने कार्य भएको। देवताहरूलाई देशना गरिएको। चार ओघबाट मुक्ति हेतु देशना भएको। चार ओघबाट मुक्तिका लागि देवताहरूले ग्रहण गरेको। शैक्षण्य र कल्याण पृथक् जनले शिक्षाको रूपमा यसलाई ग्रहण गर्नेछ। क्षिणाश्रवी अर्हत् यसबाट शिक्षित हुने छ। जोसँग यसलाई ग्रहण गर्ने योग्यता छ, त्यसले धारण गर्नेछ। यो अर्हत् भगवान् सम्यक् सम्बुद्धको वचन हो। आचार्य परम्पराबाट यसलाई हामीसामू ल्याउने कार्य भएको हो।

द्वितीय संगायनसम्म विवादरहित यो पछि गएर विवादको विषय बन्न गए। एक समूहले यसलाई बुद्ध वचनको रूपमा स्वीकार गर्न अरुचि देखाए। अर्को समूह बुद्धवचन नै भएको दावी गरिरहे।

धर्मको विस्तारित रूप-अभिधम्म :

कुनै देशको सविधान निर्माण समय व्यवस्था गरेका धारा, उप-धारा, परिच्छेद, अध्यायहरू आवश्यकता-अनुसार विस्तार गरिएका हुन्छन्। त्यसो गर्ने कार्यलाई अस्वाभाविक मानिने गर्दैन। आवश्यकताअनुसार मूलसँग नवाभिने गरी गरिएका संशोधन, विस्तार एवं अध्यादेशको

मार्फत् निर्माण गरिएको नियम पहिले व्यवस्था गरिएका सरह नै मान्य हुन्छ। सोहिअनुरूप तथागत बुद्धले देशना गरेका धर्म समयानुकूल व्याख्या-विस्तार गरेकै छैन् भन्नु सत्यको नजिक हुँदैन। मूल उपदेशको भावसम्मत व्याख्या-विस्ताराई शंकाको आँखाले हेनु उपयुक्त हुनेछैन्। सूत्रमा व्यक्त भावलाई अभ्य स्पष्ट गर्ने काम गरेको हुनाले अभिधम्मलाई तथागत बुद्धद्वारा उपदेशित धर्मकै विस्तारित रूप भनी सकार्दा धर्म प्रतिकूल हुनेछैन। ○

विहार-विहारमा कथिन-उत्सव

वर्षावास समाप्तिको लगतै उपसम्पन्न भिक्षु वर्षावास बस्नुभएको आवासमा श्रद्धालुहरूबाट भिक्षु संघलाई कथिन चीवर-दान गर्ने गरिन्छ, जुन नेपालमा थेरवाद बौद्ध संस्कृतिको रूपमा विकसित हुँदैछ। यस वर्ष भएका हुने कथिन उत्सव निमानुसार रहेका छन् -

२०६४ कार्तिक	१० यम्प महाविहार, ललितपुर
"	११ शाक्यसिंह विहार, ललितपुर
"	१२ मणिमण्डप महाविहार, ललितपुर
"	१३ बुद्धभूमि महाविहार, टोखा
"	१४ ध्यानकुटी विहार, बनेपा
"	१५ शुभमङ्गल- थानकोट
"	१६ पाटी विहार, ठिमी तथा कुटी विहार, कोटेश्वर
"	१७ अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शांखमोल
"	१८ सुमङ्गल विहार, ललितपुर
"	१९ आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
"	२० वेलुवनाराम, ठेचो
"	२१ विश्वशान्ति विहार, नयाँ बानेश्वर
"	२२ नगरमण्डप श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर
"	२३ धर्मचक्र आश्रम, बागवजार,
"	२४ बौद्ध समकृत विहार, भक्तपुर
"	२५ बोधिचर्या विहार, बनेपा
"	२६ प्रणिधिपूर्ण महाविहार, बलम्बु
"	२० संधाराम विहार, ढल्को
२०६४ मंसिर	१ श्रीघाविहार, काठमाडौं तथा शान्ति बन, गोदावरी
"	२ गण महाविहार, गणवाहाल
"	३ जितापुर गन्धकुटी, खोकना
"	४ चतुर्बृह्म विहार, मातातीर्थ
"	५ जितवन विहार, थानकोट तथा बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप (दिउँसो)
"	६ बौद्धजन विहार, सुनाकोठी
"	७ आनन्द भूवन विहार, स्वयम्भू

बुद्धधर्मको परिप्रेक्ष्यमा आधुनिकतावाद र उत्तर आधुनिकतावाद

■ अचार्य महायोगी श्रीधर राणा रिन्पोछे

वाचिक चिन्तनद्वार (verbal thinking modal) का दुई ओटा विधाहरू हुन्छन्। एउटा हो 'बौद्धिक चिन्तन' (rational thinking) र अर्को हो मनोवैज्ञानिकहरूले भन्ने गरेको 'कथनात्मक/वर्णनात्मक चिन्तन' (narrative thinking)। यी दुवैथरि नै वाचिक चिन्तनमा आधारित हुन्छन्। सबै विश्लेषणहरू, तर्क, गणित, विज्ञान इत्यादि कुराहरू वाचिक चिन्तनद्वारा (verbal thinking i.e. language) नै गरिन्छ। नपत्याए कुनै शब्द नै प्रयोग नगरी यो गुणन गर्नुहोस् त ३७५X७२८=.....?

'तीनसय चौहत्तर' आदि शब्द मनमा नै नल्याउनुहोस्। 'सातसय अड्डाइस' पनि नभन्नुहोस् र गुणन गर्नुहोस्। अब '८ चौको ३२ को २, हात लाग्यो ३.....' जस्ता शब्दहरू पनि कल्पना नगरी यो गुणन गर्नुहोस् त! प्रयास गर्नुभयो भने पनि तपाईंले सक्नुहुने छैन र तपाईंको मन कसिसएर अड्किए जस्तो लाग्नेछ। जे होस्, यतिले नै राम्रैसँग प्रमाणित गर्दै कि सबै बौद्धिक चिन्तनहरू वाचिक चिन्तन (verbal thinking) हुन्। शब्दविना बौद्धिक चिन्तन (rational thinking) को कुनै आधार या माध्यम नै हुँदैन।

तर वाचिक चिन्तनभित्र कथनात्मक चिन्तन (narrative thinking) पनि पर्दछ अर्थात् वर्णनात्मक या विचारात्मक चिन्तन (contemplative thinking)। जब एक युवा कविले आफ्नी प्रेयसीलाई "तिम्रो मुहार चन्द्रमा जस्तो छ, भन्छ तब यो चिन्तन बौद्धिक (rational) हुँदैन। तैपनि यो भूठो या गलत पनि होइन किनकि उक्त कवि र उसको जगद्दृष्टिमा उसको प्रेयसीको अनुहार अष्ट कलापले बनेको र भ्रान्ति पैदा गर्ने थुप्रो भन्दा (अभ आधुनिक विज्ञानको भाषामा भन्ने हो भने प्रोटोन, इलेक्ट्रोन, न्यूट्रोन र क्वार्कहरूका चाल (movements) मा आधारित व्यवकलक समीकरण (differential equation) त सेतो उज्यालो चन्द्रमा जस्तै नै हुन्छ। अब प्रश्न छ, कुन दृष्टि वास्तविक हो र कुन अवास्तविकता

हो त? यहाँ वास्तविक भन्नाले सबै परिस्थितिहरूमा लागू गर्न सकिने र सधै मान्य हुने भन्न खोजिएको हो।

आधुनिकतावाद (modernism) र यसका बौद्धिकता (rationality) का अवधारणाहरू नै उच्च स्तरका हुन् भन्ने कुरा बढी व्याप्त भैराखेको हुनाले अधिकांश आधुनिक शिक्षित व्यक्तिहरूले सबै परिस्थितिमा वैज्ञानिक पद्धति नै मान्य हुन्छ, भन्ने ठान्छन् र त्यसैले त्यही नै वास्तविक या सत्य हुन्छ, भन्ने सोच्छन् अनि त्यो युवा कविको 'चन्द्र मुहार' सबै परिस्थितिमा मान्य हुँदैन भन्ने ठान्छन्। परन्तु यो भनाई त आधुनिकतावादको अति-बुद्धिवादी शिक्षाद्वारा अभिसंस्कृत भएका (conditioned) हरूले दिने भनाई हो र यसको कमजोरी सजिलैसित देखाउन सकिन्छ। उदाहरणको लागि 'व्यवकलक समीकरणको अनुहार' (differential equation face) उक्त युवा कविका लागि मान्य हुँदैन। यदि तपाईंले उसलाई उसको तथाकथित 'चन्द्र मुहार' त केवल एउटा विस्तृत व्यवकलक समीकरण मात्र हो जसलाई व्यवकलनको पद्धति (differential calculus) बाट परिभाषित गरिन्छ भन्नुभयो भने उसले तपाईंलाई पागल भएछ भन्ने ठान्छ। त्यसकारण उसका लागि यो मान्य हुँदैन र अतः यो सबै परिस्थितिमा मान्य हुने रहेनछ। त्यसैले 'वैज्ञानिक व्यवकलक समीरण अनुहार (scientific differential equation face)' 'चन्द्र मुहार' भन्दा बढी वास्तविक होइन। वैज्ञानिक बुद्धिवादी 'व्यवकलक समीकरण अनुहार' त केवल एउटा प्रकार (modal) हो जसमार्फत मानवले जगतलाई जान्दछ, र त्यसैबाट नै जगतलाई उसले अर्थ दिन्छ। परन्तु यो मात्र प्रकार त होइन न त त्यो अन्य प्रकारहरू भन्दा बढी वास्तविक नै हो। यदि सबै प्रेमीहरूले एक अर्कालाई केवल एक प्रकारको 'जटिल व्यवकलक समीकरण' मात्र देख्ने हो भने त त्यो अवश्य पनि सबै प्रकारका अर्थहरू गुमाइसकेको एउटा दिक्क लाग्दो दिरिद्र संसार हुन्थ्यो होला, हुँदैनथ्यो त?

अर्थे भन्ने हो भने, त्यो बौद्धिक प्रकार (rational modal) अन्य सम्भव प्रकारहरू भन्दा बढी वास्तविक हो भन्ने कुराको खास कुनै पनि प्रमाण छैन । उक्त प्रेमीको 'चन्द्र मुहार', श्रीमान् र श्रीमतीबीच वर्षाँदेखि विकसित भएको आत्मीयता, उच्च तहका योगीहरूको सबै सत्त्ववहरूप्रति भएको परानुभूति, एउटा सानो विरामी बच्चालाई देख्दा उत्पन्न हुने करूणा आदि कुरा वास्तविक हुन् । परन्तु यदि तिनीहरूलाई तपाईंले कुनै चलनकलनको समीकरण (calculus equation) मा ढाल खोज्नुभयो भने अर्थ हराउनेछ र भन् कम वास्तविक बन्न पुर्नेछन् । हामीले उक्त विरामी लूरे बच्चाप्रति उत्पन्न भएको करूणालाई व्यवकलक समीकरण (differential equation) बाट गणना गरिएका न्यूट्रोन, इलेक्ट्रोन र प्रोटोनभन्दा कम वास्तविक भन्न सक्दैनौ, के सक्छौं त ? सबभन्दा अति बुद्धिवादी (the most rationalist) वैज्ञानिकले पनि आफ्नी श्रीमती/श्रीमान लाई आफूसँग आत्मीय सम्बन्धका क्षणमा एउटा 'व्यवकलक समीकरण' को रूपमा मात्र देख्दैन । उसलाई ती आत्मीयताका क्षणहरू अवश्य पनि उसको व्यवकलक समीकरण भन्दा कम वास्तविक लाग्दैनन् । यदि त्यस्तो लागेको भए त उ तत्कालै पागलखानामा हुन्थ्यो । अतिबुद्धिवादीहरूका लागि यही बुँदा नै एउटा राम्रो चेतावनी हो ।

तपाईं भन्न सम्भुन्छ कि त्यो 'चन्द्रमुहार' त देखेवालाको मनमा हुन्छ र व्यक्तिगत एवं विषयगत (subjective) हुन्छ जब कि त्यो 'व्यवकलक समीकरण (differential equation) मुहार' त त्यहाँ बाहिर हुन्छ र वस्तुगत हुन्छ र सबैका लागि साभा हुन्छ । परन्तु त्यो त वैज्ञानिक तथ्यहरूको गलत व्याख्या मात्र हो । सर्वप्रथम, सबै समीकरणहरू अवलोकनकर्ता (observer) को मनमा हुन्छन् न कि त्यहाँ बाहिर । दोस्रो, जसरी प्रेम नगर्नेहरूको या एक काव्येतर व्यक्ति (non-poet type) का लागि उक्त 'चन्द्र मुहार' भनेको प्राप्त गर्न नसकिने जगत् हो, त्यसरी नै भौतिक शास्त्र र गणित नजान्नेहरूको लागि (for non physicists and non-mathematicians) उक्त 'समीकरण मुहार' (equation face) पनि प्राप्त गर्न नसकिने जगत् हो । एउटा सबभन्दा राम्रो र ठोस दृष्टान्त त यहीं नै छ कि यहाँ तपाईंहरूमध्ये जसको

पृष्ठभूमि विज्ञानको अध्ययनसँग सम्बन्धित छैन, उहाँहरूले अहिले हामीले भनिराखेको 'व्यवकलक समीकरण मुहार' (differential equation face) भन्नाले केलाई बुझिन्छ भन्ने कल्पना समेत गर्न सक्नुभएको छैन होला । तपाईंहरूका लागि यो संसार त हुँदै नभएको सरह हो । तेस्रो, जसरी 'चन्द्र मुहार' भनेको आफूले सच्चा रूपमा अनुभव गरिराखेको आफ्नो जगत्लाई व्यक्त गर्न किव र प्रेमीहरूले सृजना गरेको भाषा हो त्यसैगरी चलनकलन समीकरण (calculus equation) पनि वैज्ञानिक र गणितज्ञ (scientists and mathematicians) हरूले आफूले देखेको र अन्तर्बोध गरेको जगत्लाई व्यक्त गर्नको लागि सृजना गरेको भाषा हो । त्यसैले 'व्यवकलक समीकरण मुहार' पनि 'चन्द्र मुहार' जित्तिकै विषयगत हो र वैज्ञानिक क्षेत्रभन्दा बाहिरका व्यक्तिहरूका लागि अगोचर (पहुँच भन्दा बाहिर) छ ।

केही अति-बुद्धिवादी व्यक्तिहरू विज्ञानको गजब गजबको प्रगतिद्वारा अन्योलमा परेर सोच्ने गर्दछन् कि जे जे वैज्ञानिक हुन्छ त्यही त्यही मात्र सत्य, वास्तविक तथ्य हुन्छ, र हामीले पनि विज्ञानले जे प्रमाणित गर्दै त्यही मात्र विश्वास गर्नुपर्दै याने वैज्ञानिक दृष्टिले सृजना गरेको जगत्मा मात्र विश्वास गर्नुपर्दै र त्यही मात्र वास्तविक, सत्य, तथ्य, ठीक हुन्छ । उदाहरणको लागि सुप्रसिद्ध थेरवादी बौद्ध विद्वान् (त्रिपिटकाचार्य) महापण्डित राहुल सांकृत्यायनले आफ्नो 'बुद्धधर्म' के हीनयान (थेरवाद) और महायान मे भेद' भन्ने किताबमा देवी देवताको विषयमा लेखेका छन् कि, "तमाम देवतागण, जो पाली और चीन (तथा अन्य) त्रिपिटकों मे पाए जाते हैं, उन पर भगवान् बुद्धको विश्वास नहीं था । ... इनमे से अधिकांश भूठे और आधुनिक भूविद्या के विरुद्ध हो सकते हैं ... " इत्यादि ।

यी वाक्यमा दुई किसिमका गलत धारणाहरू छन् । पहिलो त उनी भन्नेन् कि बुद्धले पाली र अन्य त्रिपिटकहरूमा पाइने देवी देवताहरूमा विश्वास गर्नुहुन्थ्यो । यो वास्तवमा कुनै आधार नै नभएको गजबको पूर्वाग्रह मात्र हो । राहुलले आफूले कुनैपनि प्रमाण दिएका छैनन् कि किन कसरी बुद्धले देवी-देवता आदिमा विश्वास गर्नु हुन्थ्यो । अर्कोतिर, त्रिपिटकहरू पढेको कुनै व्यक्तिले पनि बुद्धले यी देवी देवताहरूमा विश्वास गर्नु हुन्थ्यो

भन्ने कुराको कुनै प्रमाण पनि भेटाउन सक्दैनन् । बरू सबै अठारै निकायका र महायानका पिटकहरूले पनि स्पष्टसँग देखाउँछन् कि उहाँले करोडौं देवताहरूको अस्तित्वलाई पूर्णरूपमा स्वीकार गरिराजालभएको थियो ।

विभिन्न बौद्ध त्रिपिटकमा पाइने जगत् र
जगद्दृष्टिलाई भद्रा तरीकाले विगारेको र बौद्ध विद्वान्
सम्भन्ने धेरै सोभासाभा बौद्धरूलाई गलत दिशातिर
लैजानुभएको दोष राहुल सांकृत्यायनलाई लगाउन चाहन्छु।
राहुल सांकृत्यायनले यस्ता भद्रा वाहियात कुरा किन
लेखुभयो भन्ने कुराको मूल कारण नै उहाँको अति-
बुद्धिवादी जगद्दृष्टि (over-rationalist welten-
schauung) थियो र त्यो पनि श्रीलङ्घा र भारतमा त्यो
बेला हावी भएको शिक्षा दीक्षा र अन्य वातावरणको
परिणाम थियो।

त्यो बेलामा विज्ञानले मानवका लागि कल्पना
गर्नै नसकिने धेरै उपहारहरू प्रदान गरिराखेको थियो ।
सयवर्षअधिसम्म कल्पना समेत गर्न नसकिने कुराहरू
दिइराखेको थियो जसको सपना समेत मानिसलाई
थिएन । त्यसकारण पश्चिम (र पश्चिमा शिक्षा पाएकाहरू)
मा विज्ञानले मानवका सबै समस्याहरू समाधान गर्नेछ
र मानिसलाई जगत्को विषयमा सम्पूर्ण ज्ञान दिनेछ
भन्ने धारणा व्याप्त थियो । भौतिक शास्त्र (Physics)
मूल विज्ञान (root science) थियो भने अरू विज्ञान र
मानविकीले समेत पनि भौतिक शास्त्रकै शैली, प्रविधि र
तौर तरीकाहरू अपनाउदै नक्कल गर्दैजान प्रयास गर्दै
थिए । आजसम्म पनि भौतिक विज्ञान सबै विज्ञानको
विज्ञान हो र सबैले अनुसरण गरिनुपर्ने आदर्श (epitome)
को रूपमा छ । त्यसैले राहुलजस्ता व्यक्तिहरूले बुद्धिमत्ताई
पनि भौतिक शास्त्र र यसका सिद्धान्त एवं प्रविधि र
प्रवृत्तिसँग यथासम्भव नजिकको देखाउने प्रयास गर्नु
स्वाभाविक थियो र त्यही गरे । यही खालको प्रभाव र
प्रवृत्ति त्यस बेलामा किशिचयानिटिमा र हिन्दू धर्ममा
पनि परेको हामी देख्न सक्छौं । त्यसैले हामीले भन्न
सक्छौं कि राहुल त्यो बेलाको अति-भौतिकवादी, अति-
बद्धिवादी जगदपिष्ठाट अभिसंस्कत भएका थिए ।

परन्तु सन् १९५० पछि आएर त्यो जगद्दृष्टिको प्रभत्व वर्चस्व विस्तारै विस्तारै कमकम हन थाल्यो ।

सन् १९५६ देखि 'cognitive revolution' शुरू भयो र यसले भौतिक कुरा (र त्यसैले भौतिक शास्त्रसँग मिले) मात्र वास्तविक हो भन्ने विश्वासको मूल जगलाई नै हल्लाउन थाल्यो । आज 'cognitive revolution' परिष्कृत विज्ञान बनिसकेको छ र अब भौतिक कुरा मात्र सत्य र वास्तविक हुन्छ भन्ने विश्वास हराइसकेको छ । विज्ञान स्वयंले आफूलाई स्वयं भौतिकवादी भन्ने सबै प्रणालीहरूलाई दिएको यो एउटा ठूलो झोँकका हो । फेरि भौतिक शास्त्रकै वैज्ञानिकहरू जस्तै आइन्स्टाइन स्वयंले स्पष्टसँगै १९५० मै भनिसकेका थिए कि मानिसले सामना गर्नुपर्ने सबै समस्याहरूलाई विज्ञानले समाधान गर्न सक्दैन, न त यसले सबै कराको ज्ञान नै दिन सक्छ ।

राहुलले बुद्धले वास्तवमा किन देवी देवताहरूमा विश्वास गर्नुहुन्नथियो भन्ने कुराको एउटा कारण दर्शाउन खोजेका छन् । तर पनि उनले दिएको कारण अति सरल र खोटे (flawed) छ । उनी भन्छन् कि बुद्ध र पुराना बौद्धहरूले देवी देवताहरू वास्तवमा छैनन् भन्ने जानेका थिए परन्तु त्यस बेलाका अधिकांश मानिसहरूले तिनीहरूमा विश्वास गर्थे । बुद्ध र उनका पहिलेका शिष्यहरूले ती मानिसहरूको मनमा या उनीहरूको भावनामा चोट पुन्याउन चाहैदैनथे । यो उनको तर्क त हेत्वाभास (pseudo logic) मात्र हो । यदि मानिसहरूको मनमा चोट पुन्याउन नचाहेर उनीहरूले जे ठान्छन् त्यही स्वीकार गरेर हिँड्ने भए त बुद्धले 'अनात्म' भन्ने कुरै पनि सिकाउनु हुँदैनथ्यो, किनकि त्यसबेला भारतवर्षमा अधिकांश मानिसहरूले आत्मामा विश्वास गर्थे र बुद्धले अनात्मा सिकाउँदा अवश्य पनि उनीहरूको भावनामा आँच आयो होला । बुद्धले आत्मामा विश्वास गर्ने धेरै मानिसहरूको आत्माको धारणालाई उनीहरूको भावनामा ठेस पुगला भन्ने विचारै नगरी निष्ठूर किसिमले (ruthlessly) टुकचाइदिनुभयो परन्तु अस्तित्वै नभएका देवी देवताहरूलाई भने ती मानिसको भावनामा ठेस पुगला भनेर स्वीकार गर्नुभयो भन्ने तर्क युक्तिसंगत देखिदैन । पाठकहरू स्वयंले राहुलको भनाइ कति हदसम्म मिल्दो छ भन्ने कुरा विचार गर्नुभए हुन्छ । यसरी राहुलको त्यो भनाइमा पहिलो गलत धारणा यही हो ।

C

क्रमशः...

वर्तमान नेपाली भिक्षुसंघ : एक लघु दृष्टि

■ कोण्डल्य

परिचयात्मक पृष्ठभूमि:

विभिन्न संघर्षका चरणहरू पार गरी पुनर्जागरित नेपाली थेरवाद बुद्धधर्मलाई आजको स्थितिमा पुन्याउन सुरुवातका दिनमा महायानी-वज्रयानी बहावहीलाई नै आधारस्थलको रूपमा प्रयोग गरिएको थियो । छुट्टै थेरवादी परम्पराको विहार नहुँदा उपत्यकामा स्वयम्भूस्थित किण्डोल बहाः/ विहार त्यतिबेला प्रमुख केन्द्र थियो । थेरवाद बुद्धधर्मको पुनः प्रवेशपछि भिक्षु धर्मालोकले सन् १९४३ मा स्वयम्भू परिसरमै नेपालका पहिलो थेरवादी विहार निर्माण गरिसकेपछि नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्मले अझ व्यवस्थित रूपमा अगाडि बढ्न नयाँ गति लियो । त्यतिबेला पुनरुत्थानको चरणमा थेरवाद विहार नेवाहरूकै बस्तीमा सीमित, नेवार समुदायकै दाताहरूमा निर्भर रहेको थियो भने विस्तारै विभिन्न जातजाति, समुदाय र क्षेत्रमा समेत आफ्नो प्रभाव बनाउने कार्यसँगै नेवार जनसमुदाय केन्द्रित शहरबाट पनि अन्यत्र नेपालको भौगोलिक तथा जातीय विविधतालाई आत्मसात गरी अगाडि बढ्ने जमर्को गरेको छ । परिणामतः आज नेपालमा थेरवादी बुद्धधर्म द्रुतगतिले विकासशील धर्मको रूपमा अगाडि बढेको छ । यस धर्मले जनजातिभित्र पनि प्रवेश पाइसकेको छ । नेपालमा प्रचलित परम्परागत बुद्धधर्म र आचरणसँग तादात्म्य सम्बन्ध राख्दै प्रचार प्रसार गरेको हुनाले नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्म अगाडि बढाउन गाहो भएन । सुरुवातमा नेवार जनसमुदायबाट मात्र भिक्षु, अनागारिकादीक्षा लिनेहरू थिए भने हाल नेवारबाहेक बाह्मण, क्षेत्री, शेर्पा, तामाङ, थारु, मगर आदि क्षेत्रबाट भिक्षु-अनागारिका बन्नेहरू पनि छन् ।

कतिपय बौद्ध जनजातिभित्र थेरवादी बौद्ध-संस्कारको प्रचलनको समेत आरम्भ भैसकेका छन् । थेरवादी संस्कार धेरै भन्नक्टिलो नभएको सहजरूपमा अवलम्बन गर्न सकिने भएकोले पनि यतातिर प्रभावित हुने कम बढ्दो छ । भण्डै आठ दशक लामो समयदेखि थेरवाद बुद्धधर्मले पालि वाङ्गमयअनुरूप जनजीवनमा धर्म र संस्कार बनाउँदै जाने प्रभावकारी कृयाकलापहरूको निरन्तर आयोजना हुँदै गएको छ । यस किसिमका रचनात्मक कृयाकलापहरूबाट नेपालको थेरवाद कसरी, कुन तवर मा नेपाली जनमानसभित्र विकसित तथा क्रियाशील भइर हको छ, भन्ने विवरणात्मक तथ्य निम्न उल्लेख्य बमोजिम ज्ञात हुन्छ ।

चतुरपरिषद्:

बुद्धधर्मलाई बुद्धशासन पनि भनिन्छ । बुद्धशासनलाई निरन्तरता दिन चतुरपरिषद्को व्यवस्था स्वयं बुद्धकालदेखि निरन्तर चल्दै आएको देखिन्छ । बुद्धशासनका चारवटा पाँग्रा (चक्र) भनी भिक्षु, भिक्षुणी, उपासक तथा उपासिका समूहलाई इङित गरिएको छ ।¹ यी चारपरि षद्ले बुद्धशासनलाई चिरस्थायी गर्न अहं भूक्ता निभाउँदै आएका छन् । बुद्धोपदेश चारपरिषद्अन्तर्गत भिक्षुहरूका लागि २२७ तथा भिक्षुणीहरूका लागि ३३१ वटा² विनय-नियम निर्धारण गरिएको छ भने उपासक-उपासिकाहरूका लागि गृहविनय अर्थात गृहस्थधर्म नियम निर्धारण गरिएको छ । समयको अन्तरालसँगै थेरवादी बुद्धधर्मको प्रभावित मुलुकहरूका चतुरपरिषद्ले बुद्धशासनलाई निरन्तरता दिईजान प्रज्ञप्त गरिएका विनय-नियमलाई आधारभूमिका रूपमा स्वीकार गरी अधिक बढिरहेका छन् ।

¹ “मनुस्सेसु चतस्सो परिसा-भिक्षु, भिक्षुनिया, उपासका, उपासिकायो” अङ्गतरनिकाय अङ्गक निपात पृ. २८३ तथा “यो चस्सन्नं परिसानं धर्मं देसेति ...” महागोसिङ्गसूत्र, मजिफमनिकाय भाग १, पृ. २६४, मा उल्लेख्य श्रोतञ्चनुसार भिक्षु अमृतानन्द, न्यूयर्सःया लिख, (काठमाडौँ : आनन्दकुटी विहार गुडी, वि.सं. २०४२), पृ. ३० ।

² राहुल सांकेत्यायन (अनु.), विनयपिटक, (भारत : महावेदि सभा, ई. सं. १९३५), भिक्षु ज्ञानपूर्णिक (अनु.), उभयप्रातिशोक्ष, (काठमाडौँ : आनन्दकुटी विहार गुडी, वि.सं २०४५), भिक्षु सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र, सम्यक् संस्कार, (काठमाडौँ : सुखी होत नेपाल, वि.स. २०६० । मा भिक्षु र भिक्षुणी विनयनियमसम्बन्धी उल्लेख भएका छन् ।

ने पालको परिवेशमा भन्नुपर्दा थेरवादी बुद्धशासनलाई निरन्तरता दिन चारपरिषद्को कार्य एंवं कृयाकलाप बारे चर्चा गर्नु उपयुक्त हुनेछ । त्यसैले यहाँ चार परिषद्ले बुद्धधर्म चिरस्थायी गर्न अपनाइरहेको कार्य, उनीहरूको अवस्था र क्रियाकलाप बारेमा चर्चा गरिनु उपयुक्ततालाई ध्यानाकृष्ट गरी नेपाली भिक्षु संघ बारे लघु चर्चा गरिएको छ ।

भिक्षुसंघः

शाक्यमुनि बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा बुद्धधर्म शुद्धरूपमा धारणा र पालन गरी/गर्न लगाई जन-साधारणको जीवन सुखमय, शान्तिमय र कल्याणमय गर्न, नेपाल राष्ट्रमा स्थविरवादी भिक्षु र श्रामणेरहरूको सुसंगठित गर्न तथा बुद्धशासनको उन्नति र अभिवृद्धि गर्दैलान “अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ” एक संगठित महासंघको आवश्यकता महशूस भई वि.सं. २००८ मंसिर २३ गतेको बैठकमा निर्णय भएअनुसार स्थापना भएको संस्था हो^३ । नेपाल राष्ट्रव्यापि थेरवादी भिक्षु तथा श्रामणेरहरूबीच आपसी भाइचारा, अन्तरसम्बन्ध, अन्तरक्रिया, सहयोग, सद्भाव र समझदारी कायम गर्दै सांगठनिक रूपमा महत्वपूर्ण भूमिका निभाउदै आएको अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको संस्थापना भिक्षु अमृतानन्दले गरेका थिए^४ ।

“भिक्षु भन्नाले स्थविरवादी परंपराअनुसार विनयानुकूल उपसम्पदा भएको भिक्षु सम्झनु पर्छ,” भनी वर्तमान भिक्षु महासंघको विधानले स्पष्ट पारेको छ^५ । विनयपिटक पालि त्रिपिटकअनुसार भिक्षु संघ भन्नाले कम्तिमा पनि चारजना भिक्षुहरूको समागम अनिवार्य हुन्छ । उपसम्पदापेक्षिक श्रामणेरलाई पूर्णरूपमा भिक्षुदीक्षा वा उपसम्पदा गरिन्दा देश-प्रदेश हेरी भिक्षुहरूको उपस्थिति रहनुपर्ने प्रज्ञप्त गरिएको छ । श्रामणेरका लागि दशवटा शील-विनय-नियम पालन गर्नुपर्ने अनिवार्य विधान गरिएको छ भने श्रामणेरलाई उपसम्पदादीक्षा प्रदान

गरिंदा कुनै विहारमा अवस्थित निश्चित क्षेत्र वा विनयानुसार नदी वा सीमागृहभित्र २२७ वटा विनयम-नियममा आवद्ध गराई उपसम्पददीक्षा प्रदान गरिन्छ । नियमानुसार श्रामणेर हुनका लागि ७ वर्ष कटिकसकोको हुनुपर्दछ भने उपसम्पदादीक्षा प्राप्त गर्नका लागि २० वर्षमा प्रवेश गरिसकेको हुनुपर्दछ । श्रामणेरदीक्षा प्राप्त गर्नेले आमा-बुबा वा अभिभावकीय जिम्मेवारी व्यक्तिको स्वीकृति लिनु अनिवार्य छ भने उपसम्पदादीक्षा वा भिक्षु हुनेले विवाहित भएमा धर्मपत्नीको अथवा आमाबुबा वा अभिभावकीय जिम्मेवारी व्यक्तिको स्वीकृति लिनु अनिवार्य छ । निर्वाणधर्मको लक्ष बोकी प्रव्रज्या-दीक्षा लिने भएरपनि हिन्दूधर्मको वर्णाश्रम धर्मअन्तर्गत सन्यासाश्रमसँग थेरवादीदीक्षा प्रणालीमा तुलनात्मक रूपले ठूलो अन्तररता रहेको छ ।

वास्तवमा बुद्धकालदेखि निरन्तररूपमा परम्परागत ढङ्गले थेरवादी भिक्षु परम्परा चल्दैआएको भन्ने मान्यता रहेअनुरूप परम्परागत ऐतिहासिक भिक्षु संघ, जसले त्रिपिटकअन्तर्गत धर्म र विनयमा प्रतिष्ठित भएर आफूहरू अगाडि बढिरहेका हुन्छन् भने सम्पूर्ण बुद्धोपदेशलाई जनमानससामू प्रचारप्रसारको अभिभारासहित जिम्मेवारीसमेत वहन गरिरहेका हुन्छन् । तर आजकाल राष्ट्रलाई अनुसाशन गरी अगाडि बढिरहेको सरकारी निकायअन्तर्गत जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा संस्था दर्ता गरी नियमानुसार लेखापरीक्षण एंवं नविकरण गरिनुपर्ने कुनैपनि संघसंस्थाका लागि अपरिहार्यता हो भने त्यसरी अगाडि बढेकालाई वैधानिक मान्यता दिइएको लोकमान्यता रहेको छ । यसैअन्तर्गत अखिल नेपाल भिक्षु महासंघले पनि छुट्टि विधान निर्माण गरी प्र.जि.अ.का.का.स.द. नं ३८३/०४७ दर्ता^६ प्रकृया पुऱ्याई संस्था दर्ता गरेको देखिन्छ ।

अ.ने.भि. महासंघको २०४७ को विधानअनुसार निम्न देहायबमोजिम पाँवटा उद्देश्यहरू बोकी सो संस्था

³ अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको विधान-२०४७, प्रस्तावना, (काठमाडौँ : अ.ने.भि.महासंघ, वि.सं. २०४८) ।

⁴ भिक्षु अमृतानन्द, नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्मको संक्षिप्त इतिहास, (काठमाडौँ : आनन्दकुटी विहार गुठी, वि.सं. २०३८), पृ. ७ ।

⁵ भिक्षु महासंघको विधान-२०४७, (पूर्ववत्, पादटिप्पणी संख्या ३), परिच्छेद १, धारा २ क, पृ. १ ।

⁶ ऐन, शी ५ को सरकारवाट २०४७/१९१५ देखि स्वीकृत भनी कमर पृष्ठमा उद्भूत गरिएको छ ।

- दर्ता एवं त्यसले कार्यरूप दिन खोजेको स्पष्ट हुन्छ । जसअनुसार-
- क) नेपालमा थेरवाद बुद्धशासनको उन्नति र अभिवृद्धि गर्ने ।
- ख) नेपाली भिक्षु र श्रामणेरहरूको अभिवृद्धि गर्ने र थेरवाद-बुद्धधर्मका अनुयायी अनागारिकाहरू र उपासकोपासिकाहरूलाई मार्ग दर्शन गर्ने ।
- ग) थेरवाद सांघिक विहार, नेपाली भिक्षु र श्रामणेरहरू धर्मप्रचारार्थ रहने अवस्थामा बही र धर्मस्थलको धर्मानुकूल संरक्षण गर्ने ।
- घ) शाक्यमुनि बुद्धको उपदेश प्रचार-प्रसार धारण र पालन गर्ने र गराउनलाई नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको शैक्षिक व्यवस्था गर्ने, बौद्ध शिक्षा दिने र अभ्यासमा लाग्ने, प्रतिपत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- ङ) राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध संघसंस्थाहरू तथा अन्य समान उद्देश्य भएका संघसंस्थाहरूसँग आफ्ना उद्देश्यअनुरूप मैत्री, भातृत्व तथा सद्भावना स्थापना गरी सहयोगको आदान-प्रदान गर्ने र विश्व शान्तिका लागि योगदान गर्ने ।⁷

उपरोक्त उल्लेख्य उद्देश्य बोकी अ.ने.भि. महासंघले थेरवादी बुद्धशासनको धर्म र मर्मलाई अगाडि सारी विभिन्न धार्मिक गतिविधिमा संलग्नता जनाउदै आएको छ । भिक्षुहरू विशेषतः धार्मिक गतिविधि, पूजापाठ, ध्यानभावना, धर्मप्रचारात्मक कृयाकलाप, अध्ययन, अध्यापन, पुस्तक लेखन-प्रकाशन, आदिमा संलग्न रहेदै आएका छन् । कोही कोही सामाजिक क्षेत्र तथा शैक्षिक क्षेत्रमा आबद्ध छन् । त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक सङ्काय अन्तर्गत नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्त्व विभागमा भिक्षु सुदर्शनले पहिलो नेपाली पारिश्रमिकधारी भिक्षुका रूपमा २० ४५ वर्ष प्राध्यापन गरेका थिए । सुरुवातमा थेरवादी भिक्षु भाएर पारिश्रमिकधारी पेशा अपनाउनु भिक्षुका लागि सुहाउदैन भन्ने मान्यता रहेतापनि हाल यस सोचमा व्यावहारिक परिवर्तन आएको देखिन्छ भन्ने कोही कोही अरु भिक्षुहरू पनि पारिश्रमिक

रूपमा अध्यापन क्षेत्रमा आबद्ध रहेका छन् । यसरी नै भिक्षु अश्वघोष महास्थविर तथा भिक्षु विमलानन्द महास्थविर लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भएका थिए । वस्तुतः भिक्षुहरूको मौलिक विनयानुकूल पेशा अपनाउनु भिक्षु विनयनियम विपरीत मानिन्छ तापनि यसमा उदारता आएको देखिन्छ ।

यसरी तै भिक्षुहरूको जीवनचर्यामा विवादित हुनेगरी राजनीतिमा प्रत्यक्ष संलग्न हुनुहुन्न भन्ने जनआवाज पनि उठेको छ, जुन धार्मिक दृष्टिकोणले अत्यन्त संवेदनशील पक्ष नै हुन् भन्ने यसबारेमा भिक्षु महासंघले धर्म र विनयलाई ख्याल गरी बुद्धशासनलाई शुद्ध रूपमा निरन्तरता दिने नै हो भन्ने स्पष्टरूपमै नीतिनियम तर्जुमा गरीनु पर्दछ । जनआन्दोलनपश्चात् २०४६ साल चैत्र २६ गतेको राजनीतिक परिवर्तनपछि नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी एमाले (एककृत माओवादी लेनिनवादी) का तर्फबाट भिक्षु अश्वघोष महास्थविर राष्ट्रिय सभामा दुइवर्षका लागि मनोनित सांसद सदस्य हुँदा बौद्ध क्षेत्रमा हलचल भएको थियो । तत्कालीन धर्मोदय सभाका उपाध्यक्ष भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले- “राष्ट्रिय सभा भनेको शुद्ध राजनैतिक थलो होइन, बरु बुद्धिजीविहरूको थलो हो” भनी सम्झाएको एवं न.क.पा. एमालेको कार्यालयबाट नै “तपाईंलाई बुद्धधर्मावलम्बीहरूको प्रतिनिधित्व गरी सभामा पठाउन हाम्रो पार्टीले निर्णय गरेअनुसार यो पत्र पठाएको छु, स्वीकृति दिनु होला” भन्ने व्यहोराको अनुरोध पत्र आएबाट उहाँले सहर्ष स्वीकार गरी माथिल्लो सदनमा गएको थियो ।⁸ पक्ष र विपक्षमा तर्कवितरक हुनु अस्वाभाविक होइन तर त्यतिबेला अखिल नेपाल भिक्षु महासंघलाई पनि आधिकारिक पुष्ट्याईको लागि सहज अवस्था थिएन किनकि अ.ने.भि. महासंघको विधान-२०४७ साल त्यस विषयमा मौन थियो, तत्सम्बन्धी विधानमा केही उल्लेख नै थिएन । यसपालि जनआन्दोलन २०६२/६३ पछि राजनीतिक निर्णयबाट आएको अन्तरिम विधायकमा नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी माओवादीको तर्फबाट स्वतन्त्र रूपमा

⁷ ऐजन, परिच्छेद २, प. २ ।

⁸ रत्न सुन्दर शाक्य, भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, (काठमाडौँ : युवा बौद्ध समूह, वि.सं. २०६२), प. २६ ।

भनी भिक्षु आनन्दलाई अन्तरिम विधायकमा नियुक्तिका लागि सिफारीश गरिंदा उही पुरानै समस्याखै बौद्धहरूमाझे मिश्रित प्रतिकृया देखियो । जानु हुन्छ वा हुदैन, राजनीतिमा प्रत्यक्ष भिक्षुहरूको सहभागीता दूरदर्शीताको आधारमा सही वा गलत विषयसम्बन्धी २९ माघ, २०६३ का दिन अ.ने.भि. महासंघद्वारा विशेष संघसभाको आयोजना गरी अबउप्रान्त महासंघका सदस्यता प्राप्त कुनैपनि भिक्षु वा श्रामणेर प्रत्यक्ष राजनीतिमा सलग्न हुन नपाउने, त्यसो भएमा कारवाहीको प्रावधान बनाउने भनी सर्वसम्मतले सो प्रस्तावलाई पारित गरी विधान संशोधन दलसमेत गठन गरेको थियो । यसरी आसन्न समस्या समाधान गर्दैजाने अ.ने.भि. महासंघको कांधमा निरन्तर जिम्मेवारी थपिदै जाने देखिन्छ ।

नेपालमा भिक्षुहरूबीच जेष्ठ भिक्षुलाई संघनायक प्रतिष्ठान विधिपूर्वक संघनायक पदवीबाट विभूषित गरिन्छ भने नेपालमा दुतीय जेष्ठ भिक्षुलाई पनि प्रकृयागत तवरबाटै संघउपनायक पदवी प्रदान गरिएआएको छ । पुनर्जागरित नेपालको थेरवाद बुद्धधर्ममा प्रथम संघमहानाय भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविर थिए, यसरी नै हालसम्म दिवंगत भिक्षुहरू क्रमशः भिक्षु शाक्यानन्द महास्थविर, भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर, भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर नेपालका संघनायक भिक्षु भैसकेका छन् । वर्तमान अवस्थामा ललितपुरस्थित श्री सुमङ्गल विहारावासी भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर, नेपालकां संघनायक भिक्षु हुन् भने काठमाडौँस्थित श्रीघः विहारका भिक्षु अश्वघोष महास्थविर नेपालका संघउपनायक भिक्षु हुन् । नायक र उपनायक प्रतिष्ठान विधि प्रथमतः कुनैपनि भिक्षुहरूको विनय-संघकर्म गर्ने पवित्र स्थलमा पूर्णतः भिक्षुहरूकै संलग्नतामा प्रकृया पुऱ्याउने कार्य हुन्छ भने पछि सार्वजनिक अभिनन्दन समारोहबीच औपचारिक रूपमै सो पद प्रदान गर्ने प्रथा

रहीआएको छ । जहाँसम्म अ.ने.भि. महासंघका अध्यक्षलगायत अन्य पदाकारीहरू हुन्छन्, उनीहरू सबै वैधानिक प्रकृयाबाट चुनिने गर्दछन् । वर्तमान अ.ने.भि. महासंघमा भिक्षु कुमार काशयप महास्थविरको अध्यक्षतामा १५ सदस्सीय कार्यकारिणी बहालवाला रहेको छ । यसरी नै वर्तमान अ.ने.भि. महासंघका पदाधिकारीहरूमा उपाध्यक्ष भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर, सचिव भिक्षु कोण्डन्य, सहसचिव भिक्षु भद्रिय, कोषाध्यक्ष भिक्षु बोधिज्ञान, का.का.सदस्यहरूमा क्रमशः भिक्षु गुणघोष महास्थविर, भिक्षु धर्मसोभन महास्थविर, भिक्षु शीलभद्र महास्थविर, भिक्षु धर्मपाल महास्थविर, भिक्षु सुमेध महास्थविर, भिक्षु शोभित, भिक्षु आनन्द, भिक्षु सद्वातिस्स, भिक्षु सुशील तथा भिक्षु संघरक्षित गरी जम्मा पन्थजना कार्यकारिणी सदस्यहरू रहेका छन् ।

भिक्षुहरूकाबीच स्थविर, महास्थविर लेखे प्रचलन कायम रहेको छ । उपसम्पदादीक्षा प्राप्त भिक्षुले दशवर्षपछि स्थविर लेख पाउने छ भने त्यसपछि १० वर्षपश्चात् अर्थात उपसम्पदादीक्षा प्राप्त गरेर २० वर्षपछि महास्थविर लेख पाउने प्रचलन रहेको छ । महास्थविर भिक्षुलाई पाको, अनुभवी भिक्षुको रूपमा परिभाषित गरिन्छ । भिक्षुसंघले थेर सम्मति प्रदान गरिसकेपछि नाउँको पछाडि महास्थविर लेखे प्रचलन रहेको पाइएको छ । दिवंगत भइसकेका थेरवादी नेपाली भिक्षुहरूमध्ये महाप्रज्ञा, प्रज्ञानन्द, धर्मालोक, शाक्यानन्द, अनिरुद्ध, अमृतानन्द, सुबोधानन्द, रत्नज्योति, चुन्द, महानाम, विवेकानन्द, मेधांकर, विमलानन्द, सुमङ्गल, सुदर्शन आदि भिक्षुहरूको योगदानलाई स्मरण गर्ने गरिन्छ । वर्तमान अवस्थामा महास्थविर भिक्षुहरू बुद्धघोष, अश्वघोष, कुमार काशयप, ज्ञानपूर्णिकको महत्वपूर्ण योगदानसहित विकासक्र अगाडि बढिरहेको छ । O

धम्महलको पुनः निर्माण कार्यमा दान दिने सुअवसर

बुढानिलकण्ठ मुहानपोखरीस्थित साधना केन्द्र “धर्मथृङ्” मा धम्महल पुनः निर्माण हुने पूर्ण कार्यमा दान दिन इच्छुक विपश्यना साधक साधिकाहरूले (१) नगद दान (२) श्रमदान, (३) निर्माण सामग्रीमध्ये कुनै पनि तरिकाले आफ्नो यथाश्रद्धाअनुसार दान दिन सक्नुहुनेछ ।

धर्मथृङ् मुहान पोखरी, बुढानिलकण्ठ, फोन- ४३७१६५५, ४३७१००७

सम्पर्क स्थान- नेपाल विपश्यना केन्द्र, ज्योति भवन, जमल, फोन- ४२२४४९९०, ४२२३९६८, ४२४८९४९, ४२५०५८९

वर्ष ३४ अंक ८ बाट त्रिमाशः

उपादान संयुक्तिसंगै जाने...

७. अनुश्रव

अनुश्रव नाम बुद्धेशनाहरूमा
उल्लेख्य एक शान्ति विशेष छ । त्यो पाप पनि
होइन, अकुशल पनि होइन । तर पनि निर्वाण
पुग्न बाधा गराउने एक शान्ति विशेष हो जुन
आवश्यक पोषण प्राप्त भएमा क्लेशको रूपमा
विकसित हुन्छ । जन्मनासाथ दूधेबालकको
मुखमा दाँत हुँदैन । बालकको अनुहारमा जुंगा
दाही हुँदैन । तर पनि ती बढने शक्ति शरीरमा विद्यमान
रहन्छ । यसरी नै अनुश्रव नामले चिनिने त्यस शक्ति
विशेष पनि निर्वाण मार्गमा बाधकको रूपमा रहेपनि ती
संयोजन होइन । संयोजन भएको तर निर्वाण मुक्ति मार्गमा
बाधक रूपमा रहने सात प्रकारका अनुश्रव धर्मताहरू
उल्लेख भएको पाइन्छ । ती हन-

१. काम राग अनुस्सय २. पटिघ अनुस्सय
 ३. दिट्ठि अनुस्सय ४. विचिकिच्छा अनुस्सय ५. मान
 अनुस्सय ६. भवराग अनुस्सय ७. अविज्ञा अनुस्सय ।

माथि उल्लेखित अनुश्रवहरू काम कोधभै भयानक
रूप लिने खालका होइनन् । तर ती काम कोध उत्पन्न गर
उने शक्ति भएको बीज हन् । सुषुप्त अवस्थामा रहने
भएकोले अनुश्रव भएतापनि उत्तम गुणाङ्गहरू मनमा
विद्यमान रहनुलाई यसबाट बाधा पुऱ्याउदैन । अर्हत्
नहुन्जेलसम्म सबैमा ती अनुश्रवधर्म सुषुप्त अवस्थामा
विद्यमान रहन्छ । ती अनुश्रव धर्मता सातमध्ये दृष्टि र
शंका द्वय श्रोतापत्ति फल प्राप्त भएपछि सम्पूर्ण रूपले नष्ट
हुन्छ । कामराग र कोध (बदला लिने स्वभाव) द्वय अनागामी
फल प्राप्त भएपछि पूर्णरूपमा अर्हत फल प्राप्त भएपछि
पूर्णरूपमा नष्ट हुन्छ । अन्य तीन भवराग, मान र
अविद्याचाहिँ अर्हत फल प्राप्त भएपछि मात्र समाप्त
हुन्छ । त्यसकारण पृथकजनले जस्तोसुकै लौकिक ध्यान
प्राप्त गरेतापनि नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतन समाप्ति
प्राप्त गरिसकेपछि पनि ती सातवटै अनुश्रव उसमा
विद्यमान रहने हुन्छ । अनागामी फल प्राप्त गरिसकेपछि
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतन समाप्तिमा भन्दा माथिको
निरोध समाप्तिमा पुग्न सकिन्छ । तर त्यसरी एकहप्ता
भन्दा सबैदैन । तर ती उपदानस्कन्ध पाँचवटा मध्ये एकवटा
वा चारवटा नै निष्कृय बनाई राख्नसक्ने वा रहनसक्ने
अवधि अनन्तकालमा हुनसक्दछ । स्कन्ध पाँचवटा निष्कृय
हँदा अनुश्रव धर्म पनि निष्कृय रहन्छ । सातदिनपछि ती

■ भिक्षु धर्ममृति, आनन्दकटी विहार

स्कन्ध धर्म क्रियात्मक हुँदा अनुश्रव धर्महरू पनि क्रियात्मक हुन्छन् । उदाहरणको रूपमा मान्युपर्दा हेतु गुण, भिजे स्वभाव र मल प्राप्त हुनासाथ हुर्किने बीज जस्तै हो । ती तत्वहरू प्राप्त हुन्जेल त्यहाँ विरुद्धा पनि छैन त्यसको बढाइ पनि छैन । तर ती तत्वहरू प्राप्त हुनासाथ अनिवार्य रूपमा स्वतः विरुद्धा भएर बढेर आउने भएकाले पर्ण रूपमा नष्ट भएको पनि हैदैन ।

यो अनुश्रवको स्वभाव हो । जहाँ उपादान हुन्छ, त्यहाँ अनुश्रव पनि हुन्छ । जहाँ उपादान हुँदैन त्यहाँ कुनै अनुश्रव पनि हुँदैन । प्रथम ध्यान प्राप्त मनमा कामच्छन्द र व्यापाद भन्ने नविरणधर्म हुँदैन । तर कामराग र पटिघ भन्ने अनुश्रव द्वय नेवसञ्चानासञ्चायतन समापति ध्यान प्राप्त हुँदासम्म पनि मनमा रहने हुन्छ । यसबाट के प्रष्ट हुन्छ भने अनुश्रव भन्नु अति नै सूक्ष्म मानसिक चेतनात्मक अवस्था हो भनेर अनुश्रव धर्मबारे विद्यमानता सम्बन्धमा बुद्धले मालुङ्क्यपुत्र स्थ्विरलाई यसरी भन्नु भएको छ- “मालुङ्क्यपुत्र, उत्तानोपरी सुतिराखे सानो बच्चालाई कामुक भाव उत्पन्न हुँदैन भने काम आर्कषण उत्पन्न हुने प्रश्नै उठ्दैन । तर पनि उसमा कामराग अनुश्रव रहिरहन्छ । मालुङ्क्यपुत्र ! उत्तानोपरी सुतिराखे सानो बच्चालाई सत्त्व प्राणीभन्ने ज्ञान हुँदैन भने प्राणीप्रति व्यापाद (क्रोध) उत्पन्न हुने प्रश्नै उठ्दैन । तर पनि उसमा पटिघ अनुश्रवरहित हुन्छ । अतः अनुश्रव भन्नाले ती क्लेशहरूको नै सूक्ष्म सुषुप्त अवस्थाका चेतसिकहरू हुन् भन्ने बुझिन्छ । चेतसिकहरूलाई जिति जिति इन्धन प्राप्त हुँदैजान्छ त्यतित्यति नै धनिभूतभै क्लेशको रूप लिन जानेहुन्छ । त्यसकारण मार्गफल प्राप्त भएका मनबाट ती क्लेशहरू प्रहीणहुने ती अनुश्रव सहितनै हो । अनुश्रव पनि नष्ट भैसकेपछि फेरि उत्पन्न हुने हुँदैन ।

यसरी उपादान पच्चया भव ... भन्ने प्रतीत्य-
समुत्पादको सिद्धान्तअनुसार धर्म, पुनर्भव वा पुनर्जन्म
उपादानको कारणले हुने हुनाले यदि हामीले हाम्रो संसार
चकलाई रोक्न वा छोट्याउन चाहान्छौ भने अवश्य पनि
आ-आफ्ना उपादानलाई सकेसम्म दुर्बल पार्नुपर्ने हुन्छ ।
त्यसकारणले पनि जानीनजानी उपादानसँग जोडिएर जाने
माथि उल्लेखित अवस्थाहरूका सम्बन्धमा ध्यान पुऱ्याउनु
आवश्यक देखिन्छ । अतः ती कुराहरूका सम्बन्धमा मध्यममाग
वा मध्यमप्रतिपदा अपनाउन नै उत्तम हुन्छ । क्रमसः

प्रथम चिन्तन विप्लवी र समाज विप्लवीको रूपमा

■ भिक्षु सरणांकर, आनन्दकुटी विहार

प्राचीन कालदेखि नै मानिसहरूले आमाबाबुको, गुरुको, ठूलाबडाको, पूज्य पक्षहरूको, राजाहरूको र सुविशेष व्यक्तिहरूको बानी आफूमा ल्याउन बानी बसालेका थिए। धेरै जसो मानिसहरूले उनीहरूको सोच जस्तै सोच्न थाले। तिनीहरूले भने जस्तै गर्न थाले। तिनीहरूले भनेको भन्दा छूटै काम गर्नु, चारित्र फेर्नु नीतिरिति फेर्नु भन्नु नै पापको रूपमा लिने गर्दथ्यो। त्यसकारण मानिसहरूको चिन्तन शक्ति सीमासहित हुन पुग्यो। विशेष गरी तत्कालीन भारतका जनताहरूको चिन्तन शक्ति ब्राह्मणहरूले दबाई राखेका थिए। राजादेखि रैतिसम्म सबैले ब्राह्मणहरूसँग उपदेश लिने गर्दथे। ब्राह्मणहरूको मुखबाट निस्कने प्रत्येक वचन सत्यताको रूपमा लिनु पर्दथ्यो। यस प्रकारको गतानुग्रातिक युगमा जन्मनुभएको थियो— हाम्रो शास्ता तथागत। वहाँले चिन्तन र समाजको लागि रसियामाझै रगत बगाएर, हिंसा पीडाले, मान्छे मारेर, ठूला-ठूला भाषण छोडेर, मान्छेहरूको मनभित्र वैरभाव उत्पन्न गराएर होइन की महाकरूणा गुण देखाई धेरै ठूलो कान्ति गर्नुभयो। अविहिंसावादीभै शान्तिले भरिपूर्ण भएको मैत्रीपूर्ण प्रक्रियाद्वारा नै वहाँले क्रान्ति गर्नुभयो। फलस्वरूप त्यसको प्रभाव युरोपेली जनताहरूको हृदयमा आजसम्म पनि विद्मान छ। हिंसावादीभै हिंसाले देशहरू जिल्लाको लागि अगाडि बढेको सम्प्राट अशोक पनि परम अविहिसामा अवतरण भएको शास्ताको महाकारूणिक चिन्तनमय विप्लवले गर्दा नै हो। वहाँले तत्कालीन समाजमा देखापरेका मिथ्या-धारणा, मिथ्या-विश्वास, मिथ्या-धर्म हिंसावादी यज्ञ, समाज परिहानि हुने चरित्र, वन्दमान (शिर निहन्याउनु पर्ने) पूजा विधिको प्रक्रियालाई महाकरूणाद्वारा तर निर्भिक भइ देखाइदिनुभयो।

सबै यश-ऐश्वर्यले भरिपूर्ण, राज कुलमा जन्मेका सिद्धार्थ राजकुमार अरु राजकुमारहरूभन्दा सानो देखिनै चिन्तन विप्लवीमान हुनुहुन्थ्यो। आफ्नो बुबा

महाराजाको अतिनै मिल्ने तपश्ची, असित ऋषि सानो कुमारको बारे थाहा पाएर दरवारमा पाल्नुभयो। महाराजले सानो छोरालाई ल्याएर दर्शन गराउँदा सिद्धार्थ कुमारले आफ्नो दुईटै खुद्दा कालदेवलको जटामा राख्नुभयो। तरुण अवस्थामा पुग्दा जीवनमा प्रथमवार रोगी मान्छे देख्दा यस्तो अचम्म स्वभावको मान्छे को होला? उ यस्तो अवस्थामा पुग्नुको कारण के होला? यस्ता व्यक्तिहरू अरुपनि छन् कि? के म पनि यस्तो अवस्थामा पुग्नु पर्छ? आदि धेरै प्रश्नहरू सारथी छन्नसँग सिद्धार्थ कुमारले सोध्नुभयो। पछि बुढो मान्छे देख्दा, मरेको मान्छे देख्दा, प्रव्रजित देख्दा पनि यस्तै प्रश्नहरू सोध्नुभयो। यो चार निमित्त के हो? जीवनको परमार्थ के हो? जीवनको अन्त्य कसरी हुन्छ? जिन्दगी किन र के कारणले चल्छ? आदि प्रश्न वहाँको मनमा उत्पन्न भयो। अर्थात वहाँभित्र चिन्तन क्रान्तिभाव जागेर आयो। विरामीको बारेमा, बुढो मान्छेको बारेमा, मरेको मान्छेको बारेमा जति सोच्यो उतिनै वहाँलाई राज्य सम्पत्तिप्रति धृणा नै जागेर आयो। राजदरवार नै सम्पूर्ण आगोले भरिपूर्ण भएको अग्निगृहभै लाग्नथाल्यो। जन्मने हरेक मानव अनिवार्य मर्नु नै पर्दछ भने फेरि मानिसहरूले अनेक प्रकारका क्रियाकलापहरू किन गर्दछन्? भनी सोच्नुभयो। यस प्रकारका दुख उत्पन्न हुने कारण र त्यसलाई हटाउने मार्ग जसरी भएपनि खोज्नु पर्दछ भनी वहाँले अधिष्ठान गर्नुभयो।

सारा संसार नै वहाँलाई वाक लाग्यो। मनसँग ठूलो युद्ध गरिरहनुभएको सिद्धार्थ कुमारको मन बहलाउनको लागि राजकीय नर्तकीहरू राति घण्टौ गीत गाउँदै नाच्दा पनि कुनैले वहाँको ओँठमा मीठो मुस्कान ल्याउन नसकेर शिथिल भई सबैजना त्यहीं निदाए। नर्तकीहरू निदाइरहेको दृष्ट्यले सिद्धार्थ कुमारको गृहत्याग इच्छालाई अझ तीव्र बनाइदियो। आफूलाई खुशी पार्नकोलागि बसेका सुन्दरी युवतीहरू राती सुतिरहेका अवस्था देखेर दिक्दार मानी राज्य सुख, छोरा स्वास्नी आदि सबै त्यागेर

गृहत्याग गरेको, मानव इतिहासमै वहाँ पहिलो तथा अन्तिम व्यक्ति, सिद्धार्थ कुमार नै हो । सुन्दरी नर्तकीहरू सुतिरहेको ठाउँ वहाँको लागि सम्सान जस्तै लागेको थियो ।

आफ्नी श्रीमतीले छोरा पाइन् भन्ने कुरा सुन्न पाउनुजस्तो हर्षित शब्द सायद एकजना पिताको लागि अरु हुँदैन तर यशोधराले छोरा पाइन् भन्ने खंबरं दिएको बेला एकैचोटी वहाँले राहुजातो बन्धनं जातं यो मेरो लागि जन्मेको बन्धन हो भन्ने वचन निकालुभयो । यस्ता वाक्य प्रकाश पार्ने पिता मानव इतिहासमा एउटै मात्रै भेटिन्छ, त्यो व्यक्ति वहाँ नै हो । आफ्नी श्रीमती, छोरा, राज्य, सम्पत्ति आदि सबै छोडेर जंगलमा पीस मसानबाट मरेका मान्छेहरू बेरेर ल्याएका कपडाहरू टिपी धोएर सुकाइ त्यहि लगाएर अत्यन्तै सरल जिन्दगी बिताउँदै कठोर दुखको सामना गर्ने मानव इतिहासमै एउटै राजकुमार वहाँ मात्रै हुनुहुन्छ । यो सुखोपभोगी जिन्दगीको लागि गरेको विप्लव हो ।

तपश्ची सिद्धार्थले ६ वर्षसम्म धेरै विद्वानहरूको संगत गरी ज्ञानगुणका कुरा सिक्नुभयो । उनीहरूको ज्ञान प्राप्त गरे तापनि वहाँ सन्तुष्ट हुनुभएन । उनीहरूसँग आफूले खोजेको ज्ञान छैन भनी थाहा पाएर अन्तिममा आफै मनसँग युद्ध गरी क्लेश नाश गरी विजय प्राप्त गर्नुभयो । बुद्धत्व प्राप्त गरिसकेपछि वहाँ एक समय आफ्नो दरवारमा जानुभयो । त्यहाँ भोजन गरी दोश्रो दिन त्यहाँकै वरिपरिको घरमा भिक्षाटन जानुभयो । राजाको छोरा दरवार त्यागी तपश्ची भई फेरी आफै ठाउँमा फर्किएर दरवार अगाडि नै घरैपिच्छे भिक्षाटन गर्दैजानु जनताहरूको लागि मननै कम्पित गराउने दृष्ट हुनगयो ।

यो राज्यवंश, राजतेजश, राज्य ऐश्वर्य, तेजश्ची भावको लागि एउटा क्रान्ति हुनगयो । धनवादी देशको लागि एउटा अपहास बन्यो । राज्य अभिमानीहरूको लागि एक प्रकारले प्रहार नै हुनगयो । यो कुरा थाहा पाएर सुद्धोदन राजा बेहोसीभै भएर भगवान् बुद्धको पछिपछि गएर हाम्रो राजवंशको बेइजत नगर्नुहोस् भन्नुभएको बेला तपाईं राजवंशको हुनुहुन्छ तर म बुद्धवंशको हुँ भिक्षाटन गरी जीविकोपार्जन गर्नु हाम्रो चारित्र हो भन्नु नै भगवान् बुद्धको श्रीमुखबाट, चिन्तनमयी विप्लव गर्नुभएको व्यक्तिबाट

नै निस्कनुपर्ने श्रेष्ठ वचन हो ।

पहिला सुनेको भरमा पारम्परावादी भएको भरमा, धर्म ग्रन्थहरूमा भएको भरमा, तर्कसँग मिल्दैमा, नियमसँगै मिल्दैमा, विचारसँग मिल्दैमा, समाजले स्वीकार्दैमा, कसैको दक्षयतामा भरपैदैमा, आफौ गुरुले भनेको भन्दैमा, कुनै पनि कुरा स्वीकार्नु हुँदैन । आफै विचार बुद्धिले परीक्षण गरेर यदि त्यो आफूलाई सत्यता लागेको खण्डमा मात्र स्वीकार्नु पर्दछ । यो तथागतले अन्धानुकरण र गतानुगतिकलाई दिइएको एक व्यञ्जात्मक प्रहार हो । चिन्तनमय विप्लवको लागि विषयवस्तु हो । पच्चीससयर्ष अगाडि प्रगतिशील विद्यायानुकूल प्रकाश गर्नुभएको एउटै शास्त्र एउटै चिन्तक भगवान् बुद्ध हो ।

जम्बुद्विप मात्र होइन सारा संसारले नै आत्मा छ भनेर विश्वास गरेको बेला भगवान् बुद्धले मात्रै आत्मा छैन भनी निर्भिक भई भन्नुभयो । आत्मा छ भन्ने हरूलाई निरुत्तर पार्नुभयो । आत्मा छैन भन्ने कुरा अरू सबै आत्मावादी शास्त्राचार्यहरूको दर्शनमा हानेको एक व्यंग्यात्मक प्रहार हो, अनि विप्लवीय प्रहार हो । कुलभेद जरासम्म नै गाडिएको तत्कालीन समाजमा भगवान् बुद्धले कुलले गर्दा ब्राह्मण हुँदैन, कर्मअनुसार नै वसल (शुद्र) र ब्राह्मण निर्धारण हुन्छ भन्दै समाजकै स्थावर (मूल परिचालक) श्रयमा रहेको कुलभेदविरुद्ध मत अगाडि सार्नुभयो । तत्कालीन समाजमा कुलभेदविरुद्ध विचार पोल्नेहरूमध्ये समाजका मानिसहरूबाट नपिटिएका, नचुटिएका, नमेटिएका एउटै तथागत मात्र हुनुहुन्छ । लामो समयदेखि समाजले बाँडेको गौरवको पात्र भएको ब्राह्मण भगवान् बुद्धले यथार्थवादी ब्राह्मणको रूपमा स्वीकार्नुभएन ।

न जटाही न गोत्तेन, न जच्चा होति ब्राह्मणो
यम्हि सच्चं च धम्मो च, सो सुचि सो च ब्राह्मणो

जटा बाँधेर होस वा गोत्रले वा कुलले ब्राह्मण हुँदैन । जोसँग सत्यता छ, धर्म छ, उ स्वच्छ चरित्र भएको व्यक्ति हो । त्यसैलाई ब्राह्मण भनिन्छ ।

क्रमशः

परियति धम्म-कप

लुम्बिनीलाई

■ प्रस्तुती: जनक

नेपाली बुद्धशासनिक क्षेत्रमा आफ्नो सम्पूर्ण जीवन समर्पित गर्नुभएका नेपालका जेष्ठतम् पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरको दृष्टि औ वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा यसवर्ष पनि आधुनिक प्रविधिसहित कम्प्युटरको प्रयोग गरी परियति धम्म कप-२५५१ बौद्ध हाजिरी जवाफ रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता सम्पन्न भयो । हुन त यो आयोजना पुरे उनको कदरस्वरूप हुन नसक्ला तर यसले उनको सत्कार्यमा थोरै भए पनि कदर हुने विश्वासका साथ सुखी होतु नेपालले यसको आयोजना गरेको स्पष्ट हुन्छ । बुद्धजन्मभूमि नेपाल राष्ट्रमा बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति, इतिहास र दर्शन विषयलाई सरल र व्याहारिक तरब मा विगत वि.सं. २०१९ सालदेखि व्यवस्थित रूपमा बुद्ध शिक्षाको अध्ययन गर्ने परम्परालाई निरन्तर रूपमा अध्ययन र अध्यापन गराउदै आइरहेको नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाले आफ्नो धार्मिक उद्देश्यमुताविक जनमानसमा बुद्धिक्षाको व्यापक प्रचारप्रसार गर्ने कार्यमा अहं भूमिका निभाउदै आइरहेको छ । हाल ५९ वटा केन्द्रमा संचालित परियति शिक्षालाई सुव्यवस्थित तगदैलान सम्बद्ध पक्षको रचनात्मक सहयोग अपरिहार्य विषय हो । परियति धम्म कपको आयोजना गरिनुको प्रमुख उद्देश्य भनेको नेपालमा प्रचलित बौद्ध परियति केन्द्रहरूबीच आपसी सौहार्दपूर्ण वातावरणमा र चनात्मक क्रियाकलापहरूदारा नेपालको बुद्धशासनको अभिवृद्धिमा संलग्न गराई दक्ष जनशक्ति तयार पार्नमा उत्प्रेरित गराउदै लाने हो भने यसको मूल भाव बौद्ध परियति शिक्षाको सकारात्मक पहलमा रचनात्मक ज्ञान, सीप एवम् शिक्षाको विकास गर्नु रहेको छ ।

यसपालि परियति धम्म-कप विगतका परियति धम्म-कपका तुलनामा केही सकारात्मक नै देखियो । किनकी यसपालि काठमाडौं उपत्यकाभन्दा बाहिरका परियति केन्द्रले यो कप शानका साथ उचाले । यसले मोसफलका केन्द्रहरूमा नयाँ शक्तिको सञ्चार गरेको महशुस सबैले गरे । लुम्बिनी परियति केन्द्रका विद्यार्थीहरूले यदि उद्यम भई लगनशील भई लागेका जे कुरा पनि सम्भव हुन्छ भन्ने कुरा सावित गरी देखाए । आखिरमा आएर मात्र यो कुरा अनुभव हामीले गर्न पायौ ।

लिग चरणका खेलहरू २०६४, आश्विन २५ र २६ गते सुमंगल विहारको प्रांगणमा आयोजना भएको थियो । लिग चरणमा सुवर्ण क्षत्रपुर परियति केन्द्रले लिगमै सर्वाधिक १७ अंक प्राप्त गरी फाइनल चरणका लागि छनौट भए । त्यस्तै त्यस खेलमा दोस्रो स्थान हासिल गरी लुम्बिनी परियति केन्द्र दोस्रो स्थानका साथ फाइनल चरणमा आफ्नो स्थान सुरक्षित गरेका थिए भने तेस्रो स्थान हासिल गर्न सफल भएको शाक्यसिंह विहारले पनि फाइनल चरणमा पुग्ने केही क्षीण आशा बोकेका थिए । किनकी हरदम नयाँ नयाँ प्रयोग गर्ने माहिर सुखी होतु नेपालले यसपालि वाइल्ड कार्डको व्यवस्था गरेको थियो । लिग चरणमा उत्कृष्ट स्थान हासिल गर्न सफल हुनेलाई फाइनल चरणका लागि छनौट गर्ने नियम बनाइएको थियो । लिग चरण भएपनि त्यसलाई नैराश्यता नदिन भिक्षु पदमले क्विजमास्टर भूमिका निर्वाह गर्दै कुनै कसर छाडेनन् । प्रथम दिनमा उद्घाटन सँगसँगै

प्रथम लिंग निकै रोमाञ्चक ढंगले सम्पन्न भयो । तर दुःखको के कुरा रहयो भने परियति धम्म-कपका प्रथम विजेता दीपकर परियति केन्द्र लिंग चरणबाटै बाहिरियो ।

दोस्रो दिनको पहिलो लिंग निकै रोमाञ्चक ढंगले सम्पन्न भयो । त्यस दोस्रो परियति धम्म कपका विजेता परोपकार थियो भने भख्वैर गाविस स्तरीय प्रतियोगितामा उपविजेता बनेका वेलुवनाराम परियति केन्द्र पनि त्यही समूहमा थियो । यसरी नै हरेक प्रतियोगितामा चुनौती दिई आएका विश्व शान्ति परियति केन्द्र पनि त्यही समूहमा थियो भने गत साल परियति धम्म कपको फाइनल चरणमा प्रवेश गर्न सफल आर्दश बौद्ध परियति केन्द्र पनि त्यही समूहमा थियो । जुन प्रतिस्पर्धा वास्तवमै उत्त खेल लिंग चरणकै उत्कृष्ट खेल ठहरियो । यस समूलाई गुप अफ डेथको रूपमा लिइएको थियो । यस प्रतियोगिताको अन्तिम परिणाम अनुरूप परोपकार उच्च मा.वि. र विश्व शान्ति विहार फाइनल चरणमा प्रवेश गर्न सफल भएका थिए भने तेस्रो स्थान हासिल गर्न सफल भएका वेलुवनाराम परियति केन्द्र तेस्रो स्थानहरूमध्ये दोस्रो खेलसम्म उत्कृष्ट थियो । तेस्रो तथा अन्तिम लिंग चरणको खेल विजमास्टर नन्दमाया मालीले सञ्चालन गर्नुभयो । यो खेलबाट ज्योति विहार र यशोधरा परियति केन्द्र क्रमप्रथम र दोस्रो स्थान हासिल गर्न सफल भई फाइनल चरणका लागि छनौट भए भने तेस्रो स्थानमा पनि उत्कृष्ट स्थान लिन सफल भएका वेलुवनाराम परियति केन्द्रलाई वाइल्ड कार्ड प्राप्त भई फाइनल चरणका लागि बाटो सहज बन्यो ।

फाइनल चरण प्रवेशका लागि तेस्रो परियति धम्म-कपको फाइनलमा लुम्बिनी परियति केन्द्र, सुवर्ण क्षत्रपुर विहार, ज्योति विहार, वेलुवनाराम परियति केन्द्र, परोपकार परियति केन्द्र, यशोधरा परियति केन्द्र र विश्व शान्ति विहार

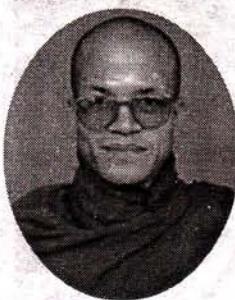
थिए । प्रथम चरणको लिंगमा दीपकर र शाक्यसिंह जस्ता परियति केन्द्रहरूलाई पन्थाई सुवर्ण क्षत्रपुर परियति केन्द्र र लुम्बिनी परियति केन्द्र थिए भने अर्कातिर गत धम्म-कपका विजेता परोपकार उच्च मा.वि., यसरी समग्रमा सबै एकसेएक टोलीहरू थिए । प्रत्येक प्रश्नहरूको जवाफ दिनु अति आवश्यक थियो । वास्तवमै खेल अविश्वसनीयतिर ढलिकै थियो, खेल पूरै वेलुवनारामतिर ढलिकै थियो । हुन त परोपकार तथा ज्योति विहारको चुनौती त अझ हेर्न लायककै थियो तर आश्चर्यको कुरा के थियो भने लिंग चरणमा उत्कृष्ट स्थान लिई फाइनल चरणमा स्थान बनाउन सफल सुवर्ण क्षत्रपुर विहार निरीह साबित भयो भने विश्व शान्तिको पनि त्यही हालत भयो ।

पहिलो चरणको खेलसम्म निरीह भएको लुम्बिनी परियति केन्द्र पुनः आफ्नो लयमा फर्के र पनि खेल वेलुवनाराम परियति केन्द्रकै पक्षमा गाईरहेको थियो । तर रेपिड राउण्डले निर्णायक भूमिका खेल्यो । जसमा एक मिनेटमा पाँचवटा प्रश्न सोधिन्थ्यो र त्यतिबेला वेलुवनारामले केवल एकवटा मात्र मिलाए भने लुम्बिनी परियति केन्द्रले पूरै ५ वटाको जवाफ दिई वेलुवनाराम समीप पुगे । त्यसको लगतै अर्को राउण्डमा लुम्बिनी परियति केन्द्रले दुईवटा प्रश्नको जवाफ दिई वेलुवनाराम परियतिसँगै समान अंकमा उभिए । यसमा सकारात्मक कुरा के थियो भने पूरै टिमलाई समयावधिभर दर्शकबाट सहानुभूति पाएको महशुस गर्न पाइन्थ्यो । प्रत्येक प्रश्नको जवाफ सँगसँगै पूरै हल थर्किने गरी गडगडाहत ताली आउँथ्यो । यसले प्रतिस्पर्धीलाई अझ थप संघर्ष गर्न प्रेरणा प्रदान गरिरहेको महशुस गर्न सकिन्थ्यो ।

त्यसपछि यी दुई परियति केन्द्रबीच मात्र प्रतिस्पर्धा गरियो जसमा लुम्बिनी परियति केन्द्रले पासा पल्टाए र गौरवका साथ तेस्रो परियति धम्म-कप उचाले । यसलाई जुनसुकै हिसावमा सफल भएको अनुभव गर्न सकिन्थ्यो ।

यसरी परियति धम्म कप निकै सफलताका साथ पूर्ण भयो । सुखी होतु नेपालले आयोजना गर्दैआएको यो परियति धम्म कप अब यसलाई नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा परिषद्लाई हस्तान्तरण गरिने छ र अर्को सालदेखि यसलाई परियति केन्द्रहरूले आयोजना गर्न सकिनेछ । यसरी आउँदा दिनमा सुखी होतु नेपालले अझै रचनात्मक कार्यहरू गरी नेपाली युवाहरू माझ आफ्नो धर्म, सँस्कृति र समाजसेवाको भाव भल्काउन सकून यही सम्पूर्ण नेपाली बुद्धमार्गीहरू चाहन्छन् । ○

ने. बौ. प. शिक्षाको वार्षिक प्रतिवेदन-२०६४

पूज्य भिक्षु महासंघ, अनागारिका संघ, नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाका विभिन्न समितिका संयोजकहरू, नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाका केन्द्राध्यक्ष र व्यवस्थापन अध्यक्षहरू तथा परियति उत्थानको लागि सहयोग गर्ने श्रद्धालु दाताहरू ।

नेपाल बौद्ध परियति शिक्षको पाँचौं सभामा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्न पाउँदा अति खुशी लागेको छ ।

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघले नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा नियमावली २०५८ प्रकाशित गरी लागू गरेको पाँच वर्ष भइसक्दासम्म नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाले उल्लेखनीय प्रगति गरेको कुरा उल्लेख गर्न पाउँदा हामी सबैलाई गर्व लाग्नु स्वाभाविकै हो ।

ने. बौ. प. शिक्षाको सम्पूर्ण व्यवस्था गर्न पूज्यपाद नेपालका संघनायक शिक्षाध्यक्ष भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरको अध्यक्षतामा गठित १५ सदस्यहरूको नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा परिषद्को पाँचवर्षे अवधि सिद्धिएकोले यसैसाल श्रावण १२ गते केहि सदस्यहरूको हेरफेर गरी पुरानै सदस्यहरू पनि यथावत राखी पुर्नगठन गरिएको छ । पुर्नगठनपछि पनि यसका समितिहरू र संयोजकहरू यथागत नै रहेको र बैठकहरू पनि पटक पटक भैसकेका छन् ।

उक्त परिषद्ले निम्न स्थायी समितिहरू गठन गरेका छन् । जस्तै :

- क) परीक्षा समिति
- ख) पाठ्यक्रम निर्माण तथा पाठ्यपुस्तक प्रकाशन समिति
- ग) शिक्षकशिक्षिका शिक्षण समिति
- घ) व्यवस्थापन समिति
- ड) दीक्षान्त समारोह समिति

साथै यसै साल कोविद तथा सद्गम पालक उत्तीर्ण भइसकेका विद्यार्थीहरूलाई शासनिक धर्मप्रचारमा संलग्न गराइराख्ने र पाली त्रिपिटकको अनुवाद, विकास एवं अनुसन्धान गर्ने उद्देश्यले “परियति अनुसन्धान समिति” नाम नयाँ उप-समितिको पनि गठन गरिएको जानकारी दिन पाउँदा खुशी लागेकोछ ।

उक्त समितिहरूले हालसम्म गरेका कामहरू बारे छोटकरीमा केही कुराहरू प्रस्तुत गर्न चाहन्छु ।

■ भिक्षु बोधिज्ञान, केन्द्रिय परीक्षा नियन्त्रक

१. परीक्षा समिति र दीक्षान्त समारोह समिति

यी दुवै समितिका संयोजक ने. बौ. प. शिक्षाका परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञान हुनुहुन्छ । यस समितिले २०६३ माघ ६ गते मंगलबारदेखि २७ गते शनिवारसम्म दुई चरणमा प्रारम्भिक प्रथम वर्षदेखि कोविद अन्तिम वर्षसम्मको परीक्षा सम्पन्न गरी ४४ औं समूहको ने. बौ. प. शिक्षा परीक्षाको परिणाम २०६३ साल चैत्र १ गते बिहीबार सन्ध्या टाइम्समा प्रकाशित गरेको छ, जसअनुसार यस वर्ष नियमिततर्फ काठमाडौं जिल्लाको १६ वटा केन्द्र, ललितपुर जिल्लाको १६ वटा केन्द्र, काभ्रेको २ वटा, भक्तपुरको २ वटा, लुम्बिनी, कपिलवस्तु, पाल्पा, अर्धाखाँची, त्रिशुली, पोखरा, बुटवल र विराटनगरको १/१ वटा; गुल्मी र झापाको २/२ वटा गरी जम्मा ४८ वटा परीक्षा केन्द्रबाट जम्मा १७०६ जवान परीक्षार्थीहरूले परीक्षा दिएका थिए । त्यसमध्ये प्रारम्भिक प्रथम वर्षदेखि कोविद अन्तिम वर्षसम्म लिइएको परीक्षाको नतिजाअनुसार बोर्ड श्रेणीमा २३ जना, प्रथम श्रेणीमा ७७३ जना, द्वितीय श्रेणीमा ४५४ जना र तृतीय श्रेणीमा २६३ जना गरी जम्मा १५१३ जवान परीक्षार्थीहरू उत्तीर्ण भएका छन् ।

प्राइभेटर्फ डि.ए.भि.स्कूल, जावलाखेल, आदश सरल मा.वि., नागबाहाल र यशोधरा मा.वि., थैनाबाट जम्मा ७६४ जनाले परीक्षा दिएकोमा ७२७ जना उत्तीर्ण भएका छन् ।

यसरी नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा परिषद्लगायत अन्य समितिहरू, विभिन्न परियति केन्द्रहरू, केन्द्राध्यक्षहरू तथा शिक्षक/शिक्षिकाहरूको सहयोगमा यसवर्ष विभिन्न स्कूल तथा विद्यालयहरूमा परियति कक्षा संचालनभै नियमित तथा प्राइभेट परीक्षामा जम्मा २४७० जना सामेल भई २२४० जना विद्यार्थीहरू उत्तीर्ण भएका छन् ।

यसरी लिइएको परीक्षामा सफल विद्यार्थीहरूलाई प्रेरणा स्वरूप पुरस्कार वितरण गर्न २०६३ साल चैत्र २४ गते शनिवारका दिन अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष श्रद्धेय भिक्षु कुमारकाशयप महास्थविरको सभापतित्व तथा म्यान्मारका महामहिम राजदूतको प्रमुख

आतिथ्यमा बु.सं. २५५० वर्षको दीक्षान्त समारेह विश्व शान्ति विहारमा सम्पन्न भइसकेको छ। सो समारोहमा बोर्ड तथा उत्कृष्ट अङ्ग प्राप्त गर्नुहुने विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न दाताहरूले पदक तथा नगद पुरस्कार प्रदान गर्नुभएको थियो।

यस वर्ष बुद्ध सम्वत् २५५१ को परीक्षा पनि यहि २०६४ माघ ५ गते शनिबारदेखि २७ गते आईतबार भित्र दुई चरणमा सम्पन्न गर्ने तालिका वार्षिक परियति बुलेटिन प्रकाशित गरिसकेका छाँ। थप केन्द्र तथा विद्यार्थीहरूको बृद्धिसँगै परीक्षा व्यवस्था सहज बनाउन यस वर्षदेखि परीक्षा शुल्कमा केही वृद्धि गरिएको छ। जसअनुसार कक्षा १ देखि ६ को लागि प्रति पत्र रु. २०/- र कक्षा ७ देखि १० सम्म प्रति पत्र रु. ३०/- निर्धारण गरी परीक्षा व्यवस्था गर्ने निर्णय भएको छ।

बढ्दो जनचाहनासँगै यस वर्ष निम्न ३ वटा केन्द्रहरूबाट परियति शिक्षा सञ्चालन गर्न केन्द्र स्वीकृतिका लागि आवेदन आएको छ-

- १) जीतवन विहार, थानकोट
- २) धर्मकीर्ति- बसुन्धरा विहार, महाराजगञ्ज
- ३) सुधम्माराम विहार, कोबहाल

यी सबै गरेर हाल नेपालभरी जम्मा ५९ वटा ने.बौ.प. शिक्षा केन्द्रहरू सञ्चालित भैरहेका छन्। जसमध्ये :

क) विभिन्न विहार तथा संस्थाहरूमा सञ्चालन भइरहेको केन्द्रहरू ३८ वटा

ख) उपत्यकाका विभिन्न स्कूलहरूमा ११ वटा छन्।

यी केन्द्रहरूमध्ये विभिन्न कारणले गर्दा केही केन्द्रहरू सुचारू रूपमा सञ्चालन हुन सकिरहेका छैनन्।

२. पाठ्यक्रम निर्माण तथा पाठ्यपुस्तक प्रकाशन समिति

यस समितिका संयोजक भिक्षु कोण्डन्य हुनुहुन्छ। बढ्दै गइरहेको केन्द्र संख्या र परियति विद्यार्थीहरूको बढ्दो आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी यस समितिले यस साल प्रारम्भिक प्रथम वर्षको पाठ्यपुस्तक १०००, १००० प्रति गरी दुईपटक प्रकाशन गरेको छ। टाईवानबाट प्रिन्ट गरिएको कक्षा १, २ र ३ को संयुक्त रूपमा सम्पादित नेपाली पुस्तक समाप्त भएको र अर्को सालदेखि कक्षा १, २, ३ को नयाँ पुस्तक लागू हुने भएकोले कक्षा १ को नेपाली पुस्तक यसरी प्रकाशन गर्नुपरेको हो। साथै उच्च तहअन्तर्गत कक्षा ७ का पुस्तकरूप संकलन, सम्पादन तथा Compiling गर्नेकाम अन्तिम चरणमा पुगिसेको र चाँडै नै कक्षा ४ र ५ का पुस्तक जस्तै ऐउटै पुस्तकको

रूपमा प्रकाशित हुने जानकारी दिन पाउँदा खुशी लागेको छ। एवं रूपले कक्षा ८ देखि १० सम्मका अन्य पुस्तकहरू पनि चाँडै नै प्रकाशन गरिनेछ।

३. शिक्षक-शिक्षिका तालिम तथा प्रशिक्षण समिति

अनागारिका जाणवतीको संयोजकत्वमा यस समितिले यस वर्ष २०६३ मंसिर २२ गतेदेखि तीन दिवसीय शिक्षक-शिक्षिका लघु तालिम र चैत्र १३ गते एकदिवसीय शान्ति शिक्षा प्रशिक्षण तालिम गरी दुईवटा प्रशिक्षण कक्षाहरू सम्पन्न गरेको छ। मंसिरमा सञ्चालन गरिएको तालिममा विभिन्न परियति केन्द्रबाट २८ जना प्रशिक्षार्थीहरू सहभागी भएका थिए भने चैत्रमा सञ्चालन गरिएको एकदिवसीय तालिममा ४८ प्रशिक्षार्थीहरू सहभागी भएका थिए। यी तालिमहरू विगतका वर्षहरूमा भै आउने वर्षहरूमा पनि निरन्तररूपमा गर्दै जानेछाँ। उच्चतहका विभिन्न विषयका शिक्षक शिक्षिकाहरूको माग बढिरहेको अवस्थामा चाँडै नै अभिधर्म, पाली, विशुद्धिमार्गजस्ता गहन र कठिन विषयहरूको कक्षा सञ्चालन हुनगइरहेको कुरा यहाँहरूलाई अवगत गराउन चाहन्छु।

४. व्यवस्थापन समिति

ते पाल बौद्ध परियति शिक्षाको आर्थिक व्यवस्थापनमा श्री पद्मज्योति संयोजक हुनुहुन्छ। यस समितिले यस वर्षको हिसाब किताबको लेखा परीक्षण गरी अन्तिम रिपोर्ट तयार गरेको छ। साथै वर्ष भरी गरिने कार्यक्रमहरूको लागि आवश्यक अर्थ संकलन र परियतिको दैनिक कार्यसम्पादनको लागि कार्यालय सहायकको व्यवस्था गर्दै आएको छ। यस वर्ष पनि बौद्ध महिला संघसँग समन्वय राखी यस सभाको सम्पूर्ण व्यवस्थापनको जिम्मा यसै समितिले लिएको छ।

त्यसै गरी नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा सभाको दोस्रो सभामा दिइएको सुझावअनुरूप केही मात्रामा भएपनि महिनाको रु. १०/- को दरले एक वर्ष, दुई वर्ष, पाँच वर्षको एकमष्ट रूपमा रकम, सहयोग स्वरूप उठेको छ, जुन रकम परियति शिक्षा सञ्चालन गरिरहेका केन्द्रहरूमा टाढा टाढाबाट कक्षा लिन आइरहेका शिक्षक-शिक्षिकाहरूलाई यातायात खर्चबापत उपलब्ध गराइरहेका छाँ।

५. परियति अनुसन्धान समिति

परियति शिक्षाको सुरुवातदेखि अहिलेसम्म ४६ जना कोविद तथा २३१ जना सद्वम्म पालक उपाधिधारी सक्रम

विद्यार्थीहरू उत्पादन भइसकेको परिप्रेक्षमा परियति जनशक्तिलाई बुद्धधर्मसम्बन्धी अनुसन्धान गर्ने, सोधपत्र, शोध-ग्रन्थ तयार गर्ने, पाली चिपिटक अनुवाद गर्ने आदि कार्यहरूमा लाम्न प्रेरणा दिन परियति अनुसन्धान समिति नामक नयाँ समितिको पनि गठन गरिएको छ। सो समितिमा भिक्षु नियोधलाई संयोजक चयन गरिएको छ भने यही सालदेखि यसले आफ्नो कार्यक्रम विस्तार गर्ने छ।

परियति अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा भावी कार्यक्रमहरू

उपर्युक्त विभिन्न समितिहरूको नियमित कार्यहरू सङ्गसंगै नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाले विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापहरू पनि समय समयमा गर्दैआएको छ। परियति शिक्षाको स्थापनकालदेखि योगदान दिनहुने व्यक्तित्व बौद्ध विद्वान् श्री धर्मरत्न शाक्य त्रिशुली २०६३ पुष २५ गते दिवंगत हुनुभएकोले उहाँको पुण्यस्मृतिमा विभिन्न शाखा केन्द्रहरू तथा बौद्ध संस्थाहरूसंग संयुक्त रूपमा फालाण ५ गते शनिबारका दिन बौद्ध परियति शिक्षाले श्रद्धाङ्गी कार्यक्रमको आयोजना गरेको स्मरण गराउन चाहन्छु।

यसै क्रममा नेपाल बौद्ध परियति शिक्षका संस्थापक शिक्षाध्यक्ष तथा वर्तमान पूज्यपाद संघनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरको ८५ औं जन्मदिनको अवसरमा सुखी होतु नेपालको आयोजनामा वि.सं. २०६२ सालदेखि नेपाल भरीका विभिन्न परियति केन्द्रहरूका विद्यार्थीहरूबीच आयोजना गरिएको परियति धम्मकप २०६३ सालमा पनि रोचक तवरले आधुनिक एल.सी.डि. कम्प्यूटर प्रयोग गरी भव्यरूपमा सम्पन्न भएको छ। सुखी होतु नेपालको व्यवस्थापनमा दोस्रो पटक सम्पन्न गरिएको रनिङ शील्डको रूपमा स्थापना भएको यस हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता चालू आर्थिक वर्षमा अन्तिम पटक सुखी होतुको आयोजनामा सम्पन्न भइ अर्को वर्षदेखि पूर्णरूपमा नेपाल बौद्ध परियतिलाई नै हस्तान्तरण गरिने पनि जानकारी गराउन चाहन्छु।

त्यसैगरी परियति विद्यार्थीहरूको व्यक्तित्व विकासका लागि विभिन्न शाखा केन्द्रहरूले गर्दैआएका क्रियाकलापहरूमा पनि नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाले सहयोग तथा निरीक्षण गर्दैआएको छ। यसक्रममा वेलुवनाराम विहार, ठेचोको आयोजनामा ललितपुर गाउँव्यापि बौद्ध हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता, शाक्यसिंह विहारको आयोजनामा ललितपुर जिल्लाव्यापि चित्रकला प्रतियोगिता, धर्म विजय पदनम, गण महाविहारको

आयोजनामा स्कूलस्तरिय बौद्ध हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता, धर्मकीर्ति विहारको आयोजनमा चित्रकला र निबन्ध लेखन प्रतियोगिताजस्ता कार्यक्रमहरू सम्पन्न भएका छन्। वर्षेनी विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलापको रूपमा प्रेरणा पुरस्कार, शैक्षिक भ्रमण र अन्य आन्तरिक कार्यक्रमहरू पनि प्रत्येक केन्द्रहरूमा निरन्तर भैरहेको देखिन्छ।

परियति सम्बन्धी जानकारी दिन विगतमा त्रैमासिक रूपमा प्रकाशन हुने परियति बुलेटिन विभिन्न कारणले गर्दा अहिले दीक्षान्त समारोहको उपलक्ष्यमा वर्षको एक पटक मात्र निकाल्ने गरिएको छ। उक्त बुलेटिनसँगै परियति विद्यार्थीहरूको लेखन प्रतिभा प्रदर्शन गर्ने थलोको रूपमा स्तरीय र व्यवस्थित ढङ्को वार्षिक स्मारिका प्रकाशन गर्दै लैजानुपर्ने पनि देखिन्छ।

बौद्ध परियति शिक्षाको प्रचार-प्रसार र विकास गर्नको लागि बनेका विभिन्न समितिहरूले आ-आफ्ना वार्षिक कार्यक्रमहरू बनाएर व्यवहारमा उतार्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। यस्तैगरी उपत्यकाभित्र मात्र सीमित नभई उपत्यका बाहिरका विभिन्न जनजातिहरूका माझमा पनि यस शिक्षालाई परियति जागरणको माध्यमबाट प्रचार-प्रसार गरिहाल्नुपर्ने महशूस भइरहेको छ। यसको अलावा परियति शिक्षा अध्ययन गरेर माथिल्लो तह पूरा गरेका विद्यार्थीहरूलाई परियति शिक्षाप्रति श्रद्धा र सद्भाव राख्नुहोने उद्योगपति तथा व्यापारीहरूले रोजगारी दिनको लागि विशेष ध्यान आकर्षित गर्नसकेमा यस शिक्षाप्रति अझ विद्यार्थीहरू आकर्षित हुदैजाने विश्वास लिइरहेका छौं। यसर्थ “बुद्धभूमि नेपाल अधिराज्यमा शान्ति, सुव्यवस्था, सदाचार र विकासको लागि बुद्धको मौलिक सन्देश परियति शिक्षालाई सरकारी, गैरसरकारी संस्था एवं संचार माध्यमबाट सम्पूर्ण जनमानसमा यसलाई फुलाओं, फैलाओं।” भन्ने परियति वृहत् सन्निपातबाट पारित सन्देशलाई आजको यस सभामा म स्मरण गर्न चाहन्छु।

अन्तमा, नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा सभाको पाँचौं वार्षिक सभामा उपस्थित सबैलाई साधुवाद दिन चाहन्छु। साथै परियति विकासको लागि योगदान दिनु भएका महान्भावहरूप्रति कृतज्ञता एवं साधुवाद व्यक्त गर्दै यो शिक्षालाई अझ व्यवस्थित गर्न तपाईंहरूको पूर्ण सहयोग प्राप्त हुदै जाने नै छ भन्ने आशा गर्दछौं।

चिरं तिट्ठतु जिनसासनं । ○

२०६४/६/१२

भावानुभूमि

नेपाल भाषा

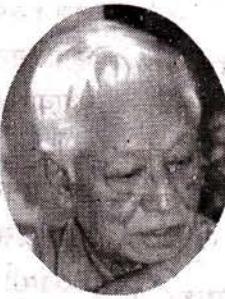
भिक्षु अमृतानन्द छगू स्मृति

■ केशरलाल श्रेष्ठ

अमृतानन्द भन्ते यात महस्यूपि, वसपोलनाप ज्याखाँय, शिक्षा दिक्षाय् सम्बन्ध दुपि थन तःम्ह हे दुगु जुल। वसपोल दिवगत जूगु तःदं दयधुकूगुलिं बालाक महमस्यूपि नं दैगु हे जुल। छखें पुलागु खैं लुमकेगु न्त्यइपू मस्यूनिपिसं सीके माःगु नं खः।

जिं अमृतानन्द भन्ते यात महस्यूगु धायला अथवा वसपोल जित मम्हस्यूगु धाय् तः दं हे दत। थन आनन्दकुटी मदु बलेया खैं। अकें आः थन नेपाल सम्वत १०७० सा कालिपोङ्ग्य धर्मोदय सभा पोखं प्रकाशित जूगु धर्मालोक भन्ते च्याबिज्ञागु “महाचीत यात्रा” सफू लुमका उकिया छुँ अंश न्त्यथने।

“छको निको किंडोल बिहारे दिकदार ज्वी बले स्वयम्भू गःचा हू वनेगु ख्वाउँ बुँगा: थ्यनीबले च्वच्वच्वना जंगल भचा ख्वातुया मैदान छकू दुथाय् (थौं कन्हे आनन्दकुटीया थाय्) लाक वया थःगु मनयात थमं बिचार याना दिकदार ज्वीगु फुकः वनेगु। अन वया च्वचेबले साप आनन्द ताइगु। उकिं ताउ ताऊ तकं च्वना च्वनेगु। लिपा जितः अमल थें हे अन बराबर च्वं वनेगु जुल। लिपा जिगु मने वल कि थन हे बने थुगुसी बर्षावास याय् माल। उबले हे बनपालेयात धया, “जितः थन चिकिचा धंक ‘रामभवपरीचा’ छगू दयक्य जीला ?” वं “ज्यु साधु सन्ततय॑त” धका धाल। “अथ्य जूसा थुथाय् लाक लुखा छगू व बापाभ्याः छपा: तया चिकिचा धंक बलचा छगू दयक्य ब्यूसा जि थन वया च्वने, थन साप आनन्द।” धका धयाबले “ज्यु दयक्या बी” धका धाल। “दां गुलि काय् अले” धका धयाबले “नीतका नीन्यातका वा स्वीतका लगे ज्वीका” धका धाल। बर्षावास च्वनेगु न्त्योने थ्यंक वल। उकिं याकनं हे तयार याय् फैला धका न्यनाबले धाःबले तयार याना बी, गाउँलेत फुक मुना वइबले छु माः छकलं सिधइ, ल्वहँ कायगु थन सं दु, चा थनसं दु। भ्या वा खापा उलि दयक्य धाःबले दना बी धाल। अले २८/- तका दामं कोछिना बच्छ्रिति दां बिया

छ्वया। कन्हे खुनु हे ल्वहं माला हल। प्यन्हु न्यान्हु त्वालं जग म्हुया दना हयगु ज्या यात, दं दं इमित दां व्युव्युं च्वना। लिपा स्वब्बे छब्बति जाःबले, “द्यात भन्ते, थुकिला उलि दामं सिधइ मखुत, ज्यामित हे हय मफुत” धका तोतल। छुयाय् अले का का याकन जक सिधयका व्यु, छिमित द्याका बी मखु धका दंके बिया।

लिपा फुक सिधःबले दां ६०/७० तका लगे जुल। प्याक प्याक हे बर्षावास उकिं हे च्वना। अंगले ल्यूँ तयागु सुक्य हे मजु वं च्वने माल। लिपा अंगले सुखू छचालं धंका बरारबर निभाले पाना पाना अन बर्षावास अधिष्ठान या: वना। मेरिं आयुष्मान अमृतानन्द, शाक्यानन्दपि फुक किंडोल बिहारे हे। जि छम्ह जक अन जंगले वना द्यों वनेगु याना च्वना। लच्छ लिपा ति दुबले लासा फांगा फुक न्हिने जि मदुबले ताःस्यका खुया यंकल हानं मेगु हया च्वना। वनं अथ्यहे न्हिने सुं मदुबले वया खुया यंकल। निकः खुया यंकुसेलि आः थन खइ मखुत धका धाय्मो सुया लासा फांगा फुंगा याना बर्षावास कतय याना।

बर्षावास सिधयका नं अन द्यों हे वना च्वना। बर्षावास सिधसेलि आयुष्मान अमृतानन्दयात कार्तिक लच्छं स्वयम्भू पर्वस्थाने च्वे तया बिस्संतर जातकयागु व्याख्यान याका। जि वहे झोपरीचाय च्वना सुथ न्हापा नं दना वना अन पर्वस्थाने थाहां वना सुखू लाय्केगु। किंडोल बिहारं नं सकल भिक्षुपि अनागारिकापि न्हापां वया अन बाखं न्यों वइगु। कार्तिक लच्छया बिस्संतर जातक कंगुलि ये देशयापि, यल देशयापि, यक्क हे देव्य वया व्याख्यान न्यना वनीगु। अमृतानन्द व्याख्यान याइगु खूब बालाःगुलिं बाखं व्याख्यान न्यों वइपि न्हित्यं न्हित्यं बढे जुजुं पर्वस्थाने जायक जायक दयावल। व्याख्यान सकिसियां चित्तबुझे जुया सकस्यां मने वस्पोल धात्येहे बालाक व्याख्यान याय सःम्हहे खः धयागु प्रभाव परे जुल। शुद्धगु बुद्धधर्म नं सकसियां गैरव श्रद्धा बढे

जुल। कार्तिक लच्छिया स्वयम्भुइ देव्य वइपिनि व्याख्यान न्यने मलाइ धका तःधंगु धंदा कया फक्व न्हापानं स्वयम्भुइ थ्यंक वहगु जुल।” (पृ. १४२-१५४)

थ्व जुल नेपाल सम्वत् १०६२ पाखेया खं। धर्मालोक भन्ते च्वया बिज्याथें पर्वस्थाने अमृतानन्द भन्ते विस्संतर जातकया व्याख्यान न्यने धका यें यापिं वइपिं मध्य जि छम्ह नं जुल। अन हे वस्पोल नाप म्हस्यूगु जुल।

अनंलि नेपाल सम्वत् १११० जलाध्व १ मङ्गलबार, अथेतुं २०४७ भाद्र ५ गते कुन्हु मत्यवं हे ७२ दँ या बयसय् सकसितं खोय्का वसपोल दिवंगत जुइयां बाछ्छि न्ह्यो गुलागा सापारू मङ्गलबारया न्हिनय थन हे आनन्दकुटी वसपोल नाप अन्तिम नापलानागु जुल। बासदँ थ्यों मथ्यों वसपोलयात फको सको ख्वाहालि यायदुगु जिगु लागि तधंगु भाग्य चूला वःगु धायमाल। अनंलि भन्ते मदय धुंकानं छुं न छुं ज्याय फुगु चाःगु ख्वाहालि याय् खनाच्वन तिनि।

भन्तेयागु देन अपार दु। वसपोलया विषय अध्ययन याय लो, याइपि नै वै तिनि जुइ। सुं वल धासा थन आनन्दकुटी हे वै, स्वै, न्यनेकने याइ। अकें भन्ते यागु सफू, पाण्डुलिपि, चिट्ठी, तसबिर, पत्रपत्रिका, आदि सुरक्षित जुया, याना तयमाःगु खः। मदुसानं यायमाःगु खः धका आः याय् गु कुतः जुइ धका भीसं आशयाय माल। देश, धर्म व नेपाल भाषायात वसपोलं यायज्यूको ज्या याना बिज्यात। दिवंगत जुइधुंका वसपोलया ज्या, पाण्डुलिपि, पत्र आदि संरक्षण यायगु ला लिपायापिसहे यायमागु जुल। थ्व कृतित संरक्षण याना तय् गु हे वसपोलयात लुमंकेगु, कुतज्ञता क्यनेगु व श्रद्धाञ्जलि छायगु खः।

भीगु इतिहासय् च्वय् ल्वःगु, माःगु छगु निगु खं थन न्त्यथने। सन १९४७ अक्टोबर २४ कुन्हु अमृतानन्द भन्ते कलाकताया रेडियो स्टेसन नेपाल भाषा नंवाना बिज्यात। बुद्धधर्मया संक्षेप बिबरण बिया सारनाथय् धर्मोदय सभापाखे ‘धर्मोदय’ पत्र प्याहांवगु खं वसपोल धया बिज्यागु जुल। नेपाल भाषा रेडियोलय खं जूगु थ्व दक्ले न्हापां जुल।

तानसेनय् बरेछुइगु खँकया २००८ भाद्र १९ गते १३४ जाना श्री ५ महाराजधिराजयात विन्तिपत्र तःगु जुल। अले अमृतानन्द भन्ते सरकारपाखे निकाशा कायत कुतः याना बिज्यागु खः। नेपाल मण्डलं पिने बरे छुयगु ज्याया खं जूगु थ्व दक्ले न्हापां खः।

२०१२ मार्ग २२ गते परराष्ट्र मन्त्रालयपाखे अमृतानन्द भन्तेयात सारनाथया बोधगया टेम्पिल एडभाइसरी बोर्ड (Bodh Gaya Temple Advisory Board) नेपाल सर्कारपाखे मनोनित जूगु दु। थथे जूगु न्हापा गबले मदुनि।

१९५६ जुन १९ कुन्हु भारतया प्रधानमंत्री जवाहरलाल नेहरू २५०० बुद्धजयन्ती मानय् यायत अमृतानन्द भन्तेयात ब्वनापौ छोयाहःगु।

न्हापानिसें स्वयम्भूया गःचाहिलेगु दक्षिणया लँ हे पना सिपाहीतसें तारा कयका च्वंगु खः। अथे मयाकेत अमृतानन्द भन्ते यको कुतःयाना बिज्यात। २०२७ वैशाख १५ गते वसपोलं रक्षा मन्त्रीयात पर्चा छगू बिया बिज्यात। लिपा तारा कयेकेगु तोकित।

नेपालया प्रधानमंत्री जुया नं त्वता वने माह महाराज मोहन शम्सेर बंगालोरय् वना च्वंवन। उसायें मदया अन्तिम अवस्थाथें जुया च्वंबलय् अमृतानन्द भन्ते अस्पतालय् स्वःबिज्यात। मलाका तसतं नुगमछिंका महाराजं भन्तेयात थथे धाल हँ, “छुयाय् रामचन्द्रं लुं याम्ह चला खं थें जित नं जुल। द्वौ थें जाम्हेसिनं लुँयाम्ह चला मदु धका सीके मागु खः। जित नं अथेहे जुल।”

अन्त्य, भन्तेया भिक्षु जुइगु मति वगु खं न्त्यथने न्हयदँ दुबलय् अबु हिराकाजी शाके बरे छुयत यलय् क्वावहालय् बोनाहया बिज्यागु जुल। बहालय छम्हेसिनं “धौं कह्ने भिक्षु धैपिं मदु। अंगलय् च्वयातःपि जक खने दु।” धाःगु ताल। थ्व धागु लुमना च्वना अन लिपा फिंच्यादं दयका कुशीनगरय् भिक्षु छम्ह खन। थनं भिक्षु जुइ धका भन्ते दृध संकल्प याना बिज्यात। १९३६ स चन्द्रमणी महास्थविर गुरुं लाल काजी शाक्ययात अमृतानन्द नां तया श्रामणेर यानाबिज्यागु जुल। ○

क्वचाल।

Your Question : My Answer

■ S.N. Goenka

1. Q: How can we avoid Karma?

A: Be the master of own mind. The whole technique teaches you how to become your own master. If you are not the master of your mind, then because of the old habit pattern, you will keep on performing those actions, that karma, which you don't want to perform. Intellectually you understand: "I should not perform these actions." Yet you still perform them, because you do not have mastery over your mind. This technique will help you to become the master of your own mind.

2. Q: What is the ultimate goal of life? That is, what does all this harmony lead to?

A: The ultimate life, the ultimate goal, is here and now. If you keep looking for something in the future but you don't gain anything now, this is a delusion. If you have started experiencing peace and harmony now, then there is every likelihood that your will reach the goal, which is nothing but peace and harmony. So experience it now, at this moment. Then you are really on the right path.

3. Q: How can a truly Dharmic person face this adharmic world?

A: Don't try to change the adharmic world. Try to change the adharma in yourself, the way in which you are reacting and making yourself miserable. As I said, when somebody is abusing you, understand that this person is miserable. It is the problem of that person. Why make it your problem? Why start generating anger and becoming miserable? Doing that means you are not your own master, you are that person's slave; whenever that person wants to; he can make you miserable. You are the slave of someone else who is a miserable person. You have not understood Dharma. Be your own master and you can live a Dharmic life in spite of the adharmic situations all around.

4. Q: Is there any shorter way?

A: I would say this is the shortest way. You have to change your habit pattern; you have to go to the root of your problem. And the root of problem is inside, not outside. If you learn how to take a dip inside, if you start changing things at the root level, this is the shortest way for you to come out of your misery.

5. Q: Some people have impurities, but they feel happy and don't look miserable. Please explain.

A: You have not entered the minds of these people. A person may give a lot of money, and others may feel: "Such a happy person. Look, he has so much wealth." But what you don't know is that this person can't get sound sleep; he has to use sleeping pills- a very miserable person. You can know for yourself how miserable you are, going deep inside. You can't understand at the external level by seeing somebody's face whether he or she is miserable or happy. The misery lies deep inside.

6. Q: What is the Dharma of *âtma*, or soul?

A: Observe yourself and you will find what is happening inside. What you call "soul," what you call *âtma*, you will notice, is just a reacting mind, a certain part of the mind. Yet you remain under the illusion that: "This is I. See, this is T, and this is T." This illusion of T will go away, and then the reaction will go away, and you will be liberated from your misery. This does not happen by accepting philosophical beliefs.

7. Q: How to deal with insomnia?

A: Vipassanâ will help you. When people can't sleep properly, if they lie down and observe respiration or sensations, they can get sound sleep. Even if they don't get sound sleep, the next day they will get up feeling very fresh, as if they have come out of a deep sleep. Practice, try and you will find that it is very helpful.

8. Q: What is the relevance of Dharma to a person on the street, whose stomach is empty?

A: a large number of people living in slums come to Vipassanā course and find it very helpful. Their stomachs are empty, but theirs mind also are so agitated. With such agitated minds, they can't solve their minds calm and equanimous. Then they can face their problems. They get better results in the slums are very poor, most of their earnings is spent on alcohol and gambling. After taking a few courses, they come out of gambling, they come out of alcohol; they come out of all kinds of addictions. Dharma is helpful. It is helpful to one and all, rich or poor. It makes no difference.

9. Q: What is the effect of Vipassanā on the chakras of the subtle body?

A: Chakras are nothing but nerve centres on the spinal chord. Vipassanā takes you to the stage where you can feel activity in every little atom of your body. Chakras are just a part of that. This activity can be experienced in the entire body.

10. Q: How do you define eternal life in your meditation system?

A: It is not my meditation system! It is an Indian meditation system, ancient India's meditation system. The life is eternal, but you have to make it purified, so that you live a better life, a good life. Don't try to find the beginning of life, when it started – what you will gain by that? The life is starting every moment; this ball is rolling. It is rolling in a wrong way, and you are a miserable person. Come out of that misery. That is more important than anything else.

11. Q: How does one escape from anger?

A: This is what Vipassanā will teach you. Observe your anger, and you will come out of it. And to observe anger, you learn how to observe your respiration, and how to observe your sensations.

12. Q: How can professionals, who have less time, practise meditation?

A: Meditation is all the more important for professionals! Those who are householders, who have responsibilities in life, need Vipassanā much

more, because they have to face situations in life where there are so many vicissitudes. They become agitated because of these vicissitudes. If they learn Vipassanā, they can face life much better. They can make good decisions, correct decisions, which will be very helpful to them. For professionals, executives, and other people with responsibilities, Vipassanā is a great boon.

13. Q: Do you believe in rebirth?

A: My believing or not believing will not help you. Meditate, and you will reach a stage where you can see your past, and you can see your future. Then only believe. Don't believe something just because your guru says so. Otherwise you will be under the clutches of a guru, which is against Dharma.

14. Q: What is mind? Where it is?

A: This is what you will understand by practising Vipassanā. You will make an analytical study of your mind, an analytical study of your matter, and the interaction between the two.

15. Q: How can we make others peaceful?

A: make yourself peaceful! Only then you can make others peaceful.

16. Q: I agree that this meditation will help me, but how does it solve the problems of society?

A: Society is, after all, nothing but a group of individuals. We want to solve the problems of society, yet we don't solve the problems of the individual. We want peace in the world, yet we do nothing for the peace of the individual. How is this possible? If each individual experiences peace and harmony, then we will find that the whole society starts experiencing peace and harmony.

17. Q: I can't suppress my anger, even if I try.

A: Don't suppress it: observe it! If you suppress it, problems will come. The more you try to suppress the anger, the more it goes to the deeper level of your mind. The complexes become stronger and stronger, and it is so difficult to come out of them. Just observe your anger. No suppression, no expression. just observe.

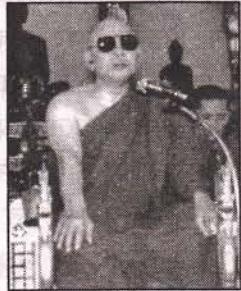
to be continued....

बौद्ध गतिविधि

अमृत-दिवस सम्पन्न

५ भाद्र, स्वयम्भू ।

आनन्द कुटी विहारमा विहार प्रमुख तथा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष आचार्य भिक्षु कुमारकाशयप महास्थविरको सभापतित्वमा १८ औं अमृत दिवस मनाइयो । दिवंगत आचार्य डा. भिक्षु अमृतानन्द महानायक महास्थविरको बुद्धशासनिक योगदान बारे अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्य, आनन्द कुटी विहार गुठीका उपाध्यक्ष शीलबहादुर वज्राचार्य, केशरलाल श्रेष्ठ, ईश्वरमान डंगोलले गुणानुस्मरण मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो । सभामा विहार गुठीका सचिव भिक्षु धर्ममूर्तिले साधुवाद व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

ध्यानकुटी बालआश्रममको वार्षिक सभा

२२ भाद्र, बनेपा । मेत्ता सेन्टर (मैत्री केन्द्र) द्वारा ध्यानकुटी विहारमा संचालित बाल आश्रमको ७ औं वार्षिक उत्सव नेपालका लागि श्रीलंकाली महामहिम राजदूत श्री सुमित नाकन्दलको प्रमुख आतिथ्यत्व एवं नेपालका पूज्यपाद संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको सभापतित्वमा सम्पन्न भयो । प्रवन्धक भिक्षु कृत्याधिकारी राहुल, कोषाध्यक्ष भिक्षु धर्ममूर्ति, आश्रमका विनियोगी बादे, जमुना नेपाली र मैया पहाडीले मन्तव्य दिनुभएको सो सभामा सचिव विरेन्द्र श्रेष्ठले वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभयो ।

थेचोमा हाजिर जवाफ

२९ भाद्र, ललितपुर । बुद्धभूमि नेपालमा बुद्धिक्षेत्र जनमानसमा पुऱ्याउने उद्देश्यले स्थापित वेलुवनाराम विहार थेचोले आफ्नो स्थापनाकालको ३० औं वर्ष प्रवेश गरेको सुखद उपलक्ष्यमा आयोजित ललितपुर गाउँव्यापि बौद्ध हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता एवं १२ औं प्रेरणा पुरस्कार वितरण समारोह सम्पन्न भयो ।

सो प्रतियोगिता क्रमशः प्रथम, द्वितीय र तृतीय

सुवर्ण क्षत्रपुर विहार, लुभू, ज्योतिदय स्कूल, चापागाउँ, ज्योति विहार, चापागाउँले स्थान हासिल गरेको थियो ।

बौद्ध बृद्धाश्रमको पुनर्गठन

१२ अश्विन ।

काठमाडौं बौद्ध बृद्धाश्रम, बनेपाको नवौं साधारण सभा धर्मकीर्ति विहारमा सम्पन्न भयो । सो सभामा सर्वसम्मतिले बृद्धाश्रमको पुनर्गठन हुँदा धम्मवती गुरुमाँ संरक्षिका, सल्लाहकार सानुरत्न स्थापित, अध्यक्ष भिक्षु कोण्डन्य, उपाध्यक्षहरू मोतिलाल शिल्पकार र श्रीमति इन्दिरा मानन्धर, महासचिव श्यामकृष्ण मानन्धर, कोषाध्यक्ष दिलरत्न शाक्य, कार्यकारिणी सदस्यहरूमा भिक्षु राहुल स्थविर, भिक्षु नियोध, अनागारिका अनुपमा, बखत बहादुर चित्रका, आशाकाजी सेवक, श्रीमति बासन्तीदेवी वज्राचार्य नियुक्त हुनुभएको छ । सभामा निवर्तमान अध्यक्ष धम्मवती गुरुमाँले मन्तव्यको क्रममा आफ्नो नाउँमा रहेको तीनतले घरसहित ३०५८/३५४२ नं. को जग्गा नवनियुक्त अध्यक्षलाई हस्तान्तरण गर्नुभएको छ । उहाँले विगतमा पनि बृद्धाश्रमलाई जग्गा दान गर्नुभएको स्मरणीय पक्ष हुन् । स्मरणीय रहोस् वि.सं. २०५२ सालमा दिवंगत भिक्षु सुमित्रल महास्थविरबाट सो बृद्धाश्रम स्थापना भएको थियो ।

साई केन्द्रमा प्रवचन सम्पन्न

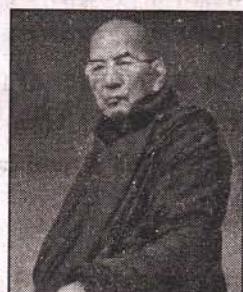
२५ अश्विन, ललितपुर । नवरात्रारम्भ

घटस्थापनाको पावन अवसरमा श्री सत्य साई केन्द्र पाटनमा श्री सत्य साई बाबाको सुवर्णमय प्रतिमा प्रतिष्ठापन तथा ध्यानकक्षको समुद्धाटनको साथै भक्तमिलन कार्यक्रममा धर्म र शान्ति विषयक प्रवचन सम्पन्न भयो । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्यले धर्मको नाउँमा बलि-प्रथालाई प्रश्न दिनु नहने, धर्मप्राप्तिको नाउँमा परपीडा, परअधिकार

हन् भाव त्यागी आफैलाई उदाहरण बनाई व्यवहार गर्दैजानु पर्ने, मानव अधिकार मात्रै होइन पशु अधिकार लाई समेत ख्याल गर्नुपर्ने विषयमा धार्मिक प्रवचन गर्नुभयो । भिक्षु उदयबद्रसहित श्रामणेहरूको समेत सहभागिता रहेको सो धार्मिकमय कार्यक्रम श्री सत्य साई केन्द्र पाटनका अध्यक्ष राजबहादुर गुरुङको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको थियो ।

शस्त्र परित्याग दिवस सम्पन्न

४ कार्तिक, काठमाडौं । “२२६८ औं शस्त्र परित्याग दिवस” का दिन महान धर्मसमाट अशोकद्वारा शस्त्र-अस्त्र परित्याग गरी निःशस्त्रीकरण अभियानको सूत्राधार भएको गुणानुस्मरणका साथ विजया दशमीका दिन शान्ति पदयात्रा एवं धार्मिक प्रवचन समारोह थानकोटस्थित जितवन विहार तथा थेरवाद बौद्ध दायक केन्द्रिय परिषद्को संयुक्त आयोजनामा सम्पन्न भयो । स्मरणीय रहोस् थेरवाद दायक परिषद्ले २९/६/०६४ का दिन प्रधानमन्त्री गिरिजाप्रसाद कोइराला, नेपाल सरकारसमक्ष बलि प्रथा अन्त गरी २१ औं शताब्दी सुहाउंदो नयाँ नेपाल निर्माण गरौ भनी परिषद्का अध्यक्ष बखत बहादुर चित्रकारद्वारा हस्ताक्षरित पाँचवृद्ध ज्ञापन-पत्र सम्बद्ध मन्त्रालयलगायत सम्पूर्ण राजनैतिक पार्टीहरूलाई समेत प्रेषित गरिएको थियो ।

**नेपालका पूज्यपाद संघनायक
८७ औं वर्षमा प्रवेश**
५ कार्तिक, सुमिलविहार-ललितपुर ।

नेपालका जेष्ठतम पूज्यपाद अगगमहासद्धम्म जोतिकथज भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरको ८७ औं शुभजन्मोत्सव विविध धार्मिक विधिपूर्वक सम्पन्न भएको छ । नेपालका पूज्यपाद संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरको उपस्थितिमा पूज्यपाद संघनायक भन्तेको जीवनी तथा योगदान बारे मन्तव्य कार्यक्रम संचालन गरिएको थियो । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्यले नेपालको थेरवाद बुद्धशासनमा उहाँको

योगदान बारे चर्चा गर्नुभयो भने नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाका केन्द्रिय परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधज्ञानले संघनायक भन्तेद्वारा संस्थापित परियति शिक्षाको महत्त्व एवं विकास बारे चर्चा गर्नुभयो । यसरी नै सुश्री हेराशोभा शाक्यले संघनायक भन्तेको बौद्ध साहित्यिक कृतिमाथि योगदान रहेको चर्चा गर्नुभयो । उपासक भीम शाक्यले पनि संघनायक भन्तेको योगदान चर्चा गरी उहाँकै विषयमा रचित कविता वाचन (वाचिका रजनी शाक्य) गर्नुभयो । भिक्षु सुमेध महास्थविरले संघनायक भन्तेको जीवन शैली एवं विचार प्रस्तुत गरी धर्मदेशना गर्नुभएको सो धार्मिक समारोहमा नाति शाक्यले स्वागत मन्तव्य दिनुभयो । सुमिल बौद्ध संघले आयोजना गरेको सो सभा भिक्षु पञ्चारत्नले संचालन गर्नुभयो ।

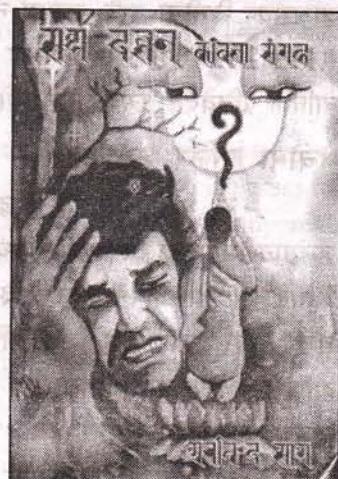
न्हुच्छे बहादुर उपासकको सम्भन्नामा महापरित्राण

७ कार्तिक, काठमाडौं । आनन्दकुटी विद्यापीठका सहसंस्थापक, आनन्दकुटी विहार गुठीका पूर्व उपाध्यक्ष, मैत्री स्कूलका संस्थापक दिवंगत न्हुच्छे बहादुर वज्राचार्यको पुण्य स्मृतिमा निर्वाण कामना गरी मैत्री स्कूलकै प्रांगणमा श्रद्धेय भिक्षु संघबाट पवित्र महापरित्राण पाठ सम्पन्न भएको छ । पूज्यपाद नेपालका संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले धर्मदेशना गर्नुहुँदै दिवंगत उपासकको योगदान बारे चर्चा गर्नुभयो । सो महापरित्राण श्रीमति केशरी वज्राचार्य परिवारले आयोजना गर्नुभएको थियो ।

सत्य दर्शन प्रकाशित

२० कार्तिक, थेचो ।

वैलुवनाराम विहारमा आयोजित कथिन उत्सवसंगै नेपालका संघ-उपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले अरविन्द साम (भिक्षु उत्तमो) कृत “सत्य दर्शन” नामक कविता संग्रह विमोचन गर्नुभयो ।

१३४ पृष्ठमा संग्रहित कविताका साथ विभिन्न समयमा प्रकाशित तथा अप्रकाशित धार्मिक र साहित्यिक कविताका रचनाकार अरविन्द साम बौद्ध लेखन क्षेत्रमा नवसृष्टाको रूपमा देखापरेको छ। सत्य दर्शनभित्र सृष्टाले जीवनदर्शनलाई पछ्याउने क्रममा आफ्ना मनमा उठेका विद्रोही भावनालाई समेत मालाभै उन्ने प्रयास गरेको देखिन्छ। समग्रमा बहुआयामिक क्षेत्रलाई समेटिएर रचना गरिएको सो कविता संग्रह पठनीय छ। धर्मदानको रूपमा प्रकाशित सो पुस्तक जगमोहन वामिद्वारा प्रकाशन गरिएको हो।

बुद्धज्योतिका रश्महरू प्रकाशित

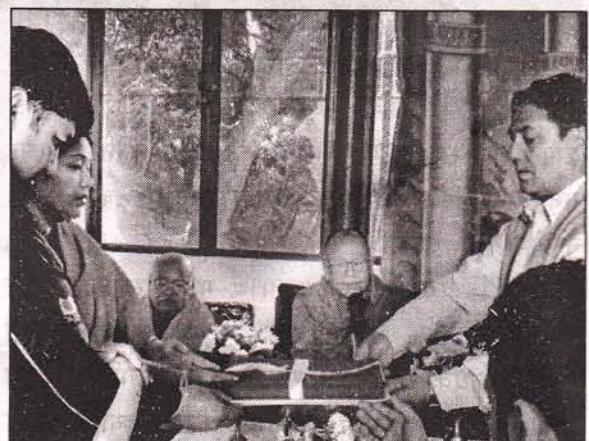
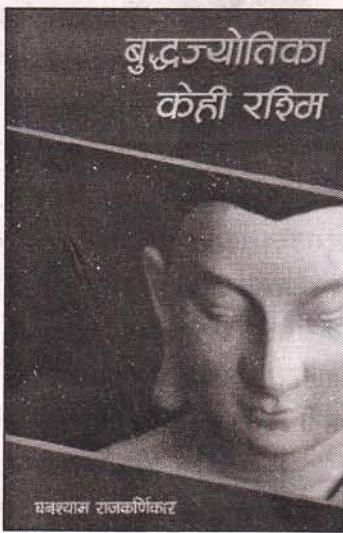
९ अश्विन, काठमाडौं।

“भगवान् बुद्ध र शान्ति सन्देश” विषयक प्रवचन तथा “बुद्ध ज्योतिका र शिमहरू” नामक साहित्यिक कृति पञ्चाप्तिष्ठानमा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्यले धार्मिक एवं साहित्यिक वातावरणबीच विमोचन गर्नुभयो। विमोचन गर्दै भिक्षु कोण्डन्यले आजको द्वन्द्वात्मक युगमा युद्ध र बुद्धमध्ये एउटालाई चुनुपर्ने अवस्था सुजना भएको बताउदै युद्ध होइन बुद्धको शान्ति, सहअस्तित्व, भातृत्व एवं मैत्रीपूर्ण जीवनोपयोगी उपदेशलाई मनन् र धारण गर्नुपर्छ भन्नुभयो।

विमोचित कृतिको समीक्षा गर्दै वरिष्ठ समालोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानले कर्मले व्यवसायी, धर्मले बुद्धमार्गी-साधक तथा रूचिले नियात्रा साहित्यकारको रूपमा परिचित घनश्याम राजकर्णिकारको प्रकाशित कृतिले जनमानसमा शान्तिको सन्देश प्रवाहित गर्ने विचार व्यक्त गर्नुभयो। कृतिकार राजकर्णिकारले बुद्धजन्मभूमि

राष्ट्रमा हिंसा, हत्याजस्ता अमानवीय घटना बढाउनु राष्ट्रकै लागि दूर्भाग्य सावित हुने औल्याउनु हुँदै बुद्धिक्षालाई अनुसरण गर्नु आजको आवश्यकता हो भन्नुभयो। सभापतित्वको आसनबाट भिक्षु सुशीलले बुद्धलाई साम्यवादी, आध्यात्मिक गुरु तथा समाज सुधारकको रूपमा हेर्ने गरिएतापनि समग्रमा बुद्धले समस्त मानव जगतको सुखशान्तिका लागि अतुलनीय योगदान दिनुभएको बताउनुभयो।

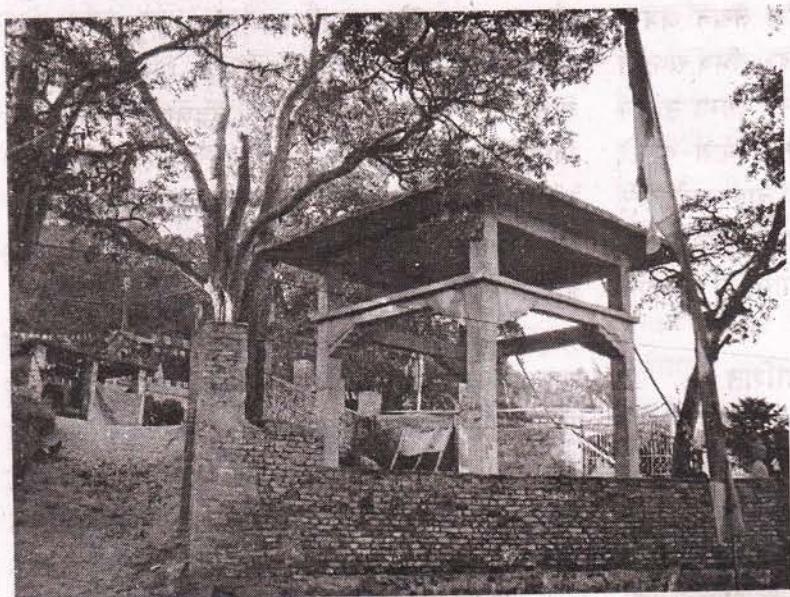
६८ पृष्ठमा ११ वटा लेखसंग्रह गरिएको सो पुस्तकको पृष्ठ आकर्षक देखिन्छ भने विमोचनका दिन उपस्थित सबैलाई निःशुल्क प्रदान गरिएको सो पुस्तक हाल बजारमा पनि पाइन्छ। नियात्राकार घनश्याम राजकर्णिकार-कृत बुद्धउपदेशसम्बन्धी “बुद्ध ज्योतिका र शिमहरू” धार्मिक साहित्यिक कृति पठनीय एवं संग्रहनीय छ।

आनन्दकुटी विहारमा कथिनोत्सव
१९ कार्तिक, स्वयम्भू।

आनन्दकुटी विहारमा विहार प्रमुख एवं अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महास्थाविर, विहारका सचिव भिक्षु धर्ममूर्ति, भिक्षु अस्सजि, भिक्षु सरणकरले विनयानुकूल वर्षावास पूर्ण गर्नुभएको उपलक्ष्यमा श्रद्धेय भिक्षु महासंघलाई पवित्र कथिन चीवर दान गरियो। भिक्षु सरणकरबाट कथिनसम्बन्धी धर्मदेशना गर्नुभएपछि ज्ञानेश्वर निवासी जुजुभाइ तुलाधर, मगललक्ष्मी तुलाधर, सपरिवारले कथिन चीवर दान गर्नुभएको थियो।

प्रव्रजित दीपको संरक्षण गर्नु सबैको दायित्व हो

बुद्धधर्ममा आधारित शान्ति, मैत्री तथा सद्भावनाको प्रचार-प्रसारमा आजीवन समर्पित प्रव्रजित श्रद्धेय भिक्षु तथा अनागारिका गुरुमाहँरुको देहावसानपछि अन्तिम संस्कार गर्ने स्वयम्भूस्थित आनन्दकुटीविहार मुनिको प्रव्रजित दीप नै नेपालको एकमात्र परम्परागत प्रव्रजित दीप हो । पुरातत्व विभागबाट २०५७१११८ मा पूर्वस्वीकृति प्राप्त गरेर स्वयम्भू व्यवस्थापन तथा संरक्षण महासमितिजस्तो संगठित आधिकारिक निकाय र प्रव्रजित दीप निर्माण समितिले दीप पुनःव्यवस्थापनमा स्थानीय श्रद्धालु व्यक्तिहरुको सहयोगमा व्यवस्थापनकार्य गरिरहेको छ ।

विगतमा दीप पुनःव्यवस्थापनमा बाधाअड्चन खडागर्न पुनरावेदन अदालतमा गई आफ्नो पक्षमा निर्णय गराउन नसकेपछि दीप-व्यवस्थापनमा अनधिकृत तोडफोड समेत गरेकाले गृहप्रशासनले अदालतको आदेशलाई कार्यान्वयन गराउन सहयोग गरिरहेको कार्य पनि सहाहनीय पक्ष हुन् । शान्तिपूर्ण रूपमा सम्मानित अदालतको निर्णयअनुसार कार्य भइरहेकोमा बाधाअड्चन खडा

गरिनु अशोभनिय कार्य हुन्छ । प्रव्रजित-दीप व्यवस्थापन बारे अनावश्यक भ्रामक कृयाकलाप / गतिविधिबाट समस्त-जन सजग एवं सतर्क हुन सहज होस् भनी गत भाद्र ७ गते शान्ति-पदयात्रा आयोजना गरिएको थियो । सम्मानित अदालतबाट दीप व्यवस्थापनसम्बन्धी आधिकारिक निर्णय भैसकेको हुँदा कानूनी राज्यमा त्यसलाई प्रशासनिक रूपमा कार्यान्वयन गराउने सम्बन्धित निकायको दायित्व हुन आउँछ । अदालतको निर्णयलाई अपहेलना हुने विधिव्यवहार कुनैपनि निकायबाट हुनुहुँदैन । दीप-व्यवस्थापन कार्यमा

नागरिक, उद्ययन तथा संस्कृति मन्त्रालय तथा सम्बद्ध पुरातत्व विभागबाट न्याय तथा कानूनलाई सम्मान गरी रचनात्मक तथा सकारात्मक भूमिका निर्वाह गरिनुपर्ने कुरालाई ध्यान दिई अन्तरिम व्यवस्थापिकाअन्तर्गत वातावरण समितिले पनि अदालती निर्णयअनुरूप नै हुनुपर्छ भनी निर्णय गरेको सकारात्मक देखिन्छ ।

प्रव्रजित-दीप व्यवस्थापन एवं संचालनको नाउँमा एउटै धर्म र आस्थाप्रति श्रद्धावान अनुयायीहरुका बीच आपसी मैत्रीपूर्ण सम्बन्ध, धार्मिक सहिष्णुतामा पनि आँच ल्याउने, धार्मिक आस्थामा समेत खलल् पुऱ्याउने जस्तो विधि व्यवहार बाट सजग र सतर्क हुनु शान्तिकामी सबैको चाहना हुनुपर्दछ । त्यसैले परम्परागत प्रव्रजित दीपलाई संरक्षण, सम्बद्धन तथा निरन्तर रूपमा संचालन गर्न प्रव्रजित दीप निर्माण समिति- २५५० तथा प्रव्रजित दीप ग्वाहालि पुचः लाई श्रद्धालु शान्तिकामीहरुबाट जे, जसरी, जुन रूपमा सहयोग प्राप्त भइरहेको छ त्यसरी नै निरन्तर रूपमा सहयोग जारी रहनुपर्दछ ।

प्रव्रजित दीप व्यवस्थापनका लागि अखिल नेपाल भिक्षु महासंघबाट रु. १,०१,०११११-०, द्रव्यमान सिंह तुलाधरबाट रु. १,००,०००- प्राप्त भएको थाहा हुनआएको छ । तुलाधर उपासकले विगतमा पनि त्यतिकै रकम सहयोग गरिसक्नुभएको प्रव्रजित दीप व्यवस्थापन समितिबाट थाहा हुनआएको छ ।